

Bibliografie k období 1969–1989

■ Souhrnné studie a publikace

Studie, drobnější odborné příspěvky i vzpomínkové texty k historickým proměnám společnosti, dalšímu kontextu vývoje české literatury, dobovému myšlení o literatuře i jednotlivým dílům a autorům sledovaného období (jak zástupců oficiální literatury, tak příspěvateľů samizdatu a exilových tvůrců) shrnují dvě sborníkové publikace: *Normy normalizace. Sborník referátů z literárněvědné konference 38. Bezručovy Opavy* (Praha – Opava 1996, ed. Jan Wiendl) a *Život je jinde...? Česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století* (Praha 2002, ed. Jan Matonoha). Na vybrané příspěvky z těchto souborů odkazujeme v dalších pasážích.

Množství básnických, prozaických i dramatických textů české literatury 70.–80. let analyzují dvě slovníkové interpretační příručky – *Český Parnas. Literatura 1970–1990* (Praha 1995, ed. Jiří Holý) a *Český Dekameron. Sto knih 1969–1992* (Praha 1994, ed. Vladimír Krivánek). Obě obsahují kromě rozborů příslušných děl rovněž komentáře stručně rekapitulující jejich ediční historii, dobovou kritickou reflexi či další literaturu k tématu, první z publikací je interpretačně přínosnější. Základní souhrnnou příručku k exilové literatuře představuje práce Jana Čulíka *Knihy za ohradou. Česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971–1989* (Praha 1991). Obsahuje stručnou charakteristiku exilových nakladatelů a monografické kapitoly věnované jednotlivým autorům u nich publikujících s popisy jejich klíčových prozaických, básnických a dramatických děl.

■ Literární život

Dějinnám zkoumaného období se soustavně věnuje Milan Otáhal, jenž k tématu publikoval řadu dílčích studií. Dosud nejdůkladnější zpracování provedl v monografické přehledové práci *Opozice, moc, společnost 1968–1989. Příspěvek k dějinám „normalizace“* (Praha 1994). Výklad, členěný podle základních periodizačních mezníků uvedeného dvacetiletí, se zaměřuje především na vztah pookupačních politických elit a jejich legitimizačních kroků ve vztahu k „mlčící“ většině soudobé společnosti. Paralelně sleduje rovněž konflikty totalitní moci s opozičními ideovými proudy i rostoucí společenské napětí završené pádem režimu. K této problematice se autor vrátil v příručce *Normalizace 1969–1989. Příspěvek ke stavu bádání* (Praha 2002), jež představuje stručný komentovaný přehled starších prací uspořádaných podle hlavních problémových okruhů (normalizační systém, KSČ, společnost, opozice, disent, samizdat atd.). Publikace hodnotí dále stav edičního zpřístupnění pramenné základny, připomíná hlavní místa uložení

dokumentárního materiálu a přibližuje instituce, jež se studiu tématu věnují. Důležité příspěvky ke zkoumanému období představil Vilém Prečan v souboru *V kradeném čase. Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973–1993* (Brno 1994). Svazek obsahuje kromě studií a obecnějších úvah, věnovaných politickému vývoji v poválečném Československu, především oddíly zaměřené na problematiku Charty 77, nezávislou historiografii a literaturu po roce 1968, zabývá se jejich publikačními platformami (samizdatové a exilové časopisy či knižní edice) a je doplněn o monografické kapitoly k jednotlivým osobnostem (mj. Jan Vladislav, Milan Šimečka, G. H. Skilling). Normalizaci a její formy zasahující do všech rovin života společnosti analyzoval dále Milan Šimečka v esejistické knize *Obnovení pořádku* (Brno 1990). Svě úvahy o příčinách občanské aktivizace na sklonku 80. let shrnul tentýž autor do knižního souboru *Konec nehybnosti* (Praha 1990). Pět desítek cenných dokumentárních životopisných rozhovorů s někdejšími disidenty a komunistickými funkcionáři přináší dvousvazková publikace (dílní výstup z rozsáhlého badatelského projektu využívajícího metody a techniky orální historie) nazvaná *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. Díl 1. Disent v období tzv. normalizace a Díl 2. Politické elity v období tzv. normalizace* (Praha 2005, edd. Miroslav Vaněk, Pavel Urbášek). Na interpretace těchto rozhovorů jsou soustředěny studie uveřejněné v navazující knižní práci *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a dissent v období tzv. normalizace. Interpretáční studie životopisných interview* (Praha 2006, ed. Miroslav Vaněk).

Proces pozvolného podřizování kulturní sféry, vědy a školství požadavkům normalizátorů a prostředky, jimiž byl realizován či urychlován (úprava legislativy, cenzurní opatření, perzekuce jednotlivých osob, zákazy činnosti, propouštění), dokumentuje na základě materiálů ideologického oddělení ÚV KSČ publikace *Svědectví o duchovním útlaku 1969–1970. Dokumenty* (Praha 1993, edd. Milan Otáhal, Alena Nosková, Karel Bolomský). Výbor z různorodých textů a archivních materiálů dokumentujících přímé zásahy mocenského aparátu do oblasti umění, kultury a masových médií na počátku normalizace shrnul Tomáš Grulich a Petr A. Roček do souboru *Prameny zla I. Kultura a věda. Komunistická strana v Československu a problematika kultury a masmédií* (Praha 1990–92). Texty ovlivňující kulturní dění v Československu druhé poloviny 20. století s důrazem na výtvarné umění shrnuje antologie *České umění 1938–1989. Programy, kritické texty, dokumenty* (Praha 2001, edd. Jiří Ševčík, Pavlína Morganová, Dagmar Dušková). Opatření totalitního režimu vůči Svazu českých spisovatelů, vedenému Jaroslavem Seifertem, zejména zastavování literárních časopisů, zachytil Ivo Slavík v přehledové stati *Historie jednoho soumraku* (Tvar 1990, č. 12, s. 1, 6–7). Protokol z jednání nově ustanovené spisovatelské organizace, jejímž prostřednictvím bylo dovršeno úsilí politického ústředí o podřízení literární oblasti normalizačním direktívám, byl vydán pod názvem *Ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů ve dnech 31. 5. – 1. 6. 1972* (Praha 1972). V jeho podstatné části byl přetištěn hlavní referát předsedy Svazu Jana Kozáka. V dobových edicích vyšly rovněž soubory materiálů souvisejících s dalšími sjezdy spisovatelských institucí; dokládají naprostou závislost oficiální literatury na mocenských direktívách: *Druhý sjezd Svazu českých spisovatelů. 1.–2. března 1977* (Praha 1977); *Protokol ustavujícího sjezdu Svazu československých spisovatelů. Praha 8.–9. prosince 1977* (Praha 1978); *Protokol III. sjezdu Svazu českých spisovatelů. Dobříš 3.–4. března 1982* (Praha 1982); *II. sjezd Svazu československých spisovatelů* (Praha 1982); *Protokol IV. sjezdu Svazu českých spisovatelů. Dobříš 3.–4. března 1987* (Praha 1987); *Protokol III. sjezdu Svazu československých spisovatelů – III. zjazdu Zväzu československých spisovateľov. Dobříš*

13.–14. května-mája 1987 (Praha 1987). Materiály z mimořádného sjezdu Svazu českých spisovatelů, konaného již po listopadových událostech roku 1989, knižně vydány nebyly, jednotlivé dokumenty vyšly pouze časopisecky, zejména v časopisu Kmen.

Na problematiku rezistence vůči režimu a opoziční aktivity v různých složkách dobové společnosti se zaměřili příspěvatelé sborníkové publikace *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989* (Praha 2005, ed. Petr Blažek). Jednotlivé texty se zabývají obecnou charakteristikou rozmanitých forem rezistentního chování, programovými zásadami disentu, jednotlivými opozičními platformami i konkrétními konflikty s mocenským aparátem (spojení s církví, ekologická hnutí, Charta 77, VONS, pražské demonstrace, aktivity StB a rozvědky atd.). Převážně téže problematiky se týkají příspěvky otištěné ve dvou dalších sborníkových pracích. V širší časové perspektivě jsou tématu věnovány texty otištěné v souboru *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci* (Praha 1999, edd. Jaroslav Cuhra, Václav Veber). Pouze na dvacetiletí po srpnu 1968 se soustředili autoři sborníku *Dvě desetiletí před listopadem 89* (Praha 1993, ed. Emanuel Mandler). Řadu statí k exilu a samizdatu, týkajících se zejména důležitých institucí, jež v průběhu let v tomto prostředí vznikly (Nadace Charty 77, Československé dokumentační středisko nezávislé literatury v Scheinfeldu-Schwarzenbergu, časopis Studie, agentura Palach Press atd.), shrnuje sborník *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech* (Praha 1995, ed. František Kautman). Na problematiku vymezení ústředního pojmu „samizdat“, charakteristiky vybraných samizdatových edic i jednotlivých publikací jimi vydávaných a česko-polskou kulturní komunikaci, jež jimi byla zprostředkována, byly zaměřeny jednotlivé příspěvky sborníkové publikace *Česká a polská samizdatová literatura – Czeska i polska literatura drugiego obiegu* (Opava 2004, edd. Libor Martinek, Martin Tichý). Otázky cenzury, strukturální proměny nakladatelského provozu a vznik paralelního komunikačního okruhu samizdatu v širším historickém kontextu sledoval rovněž Jiří Gruša v eseji *Cenzura a literární život mimo masmédiá* (Praha 1992).

Kultuře mimo oficiální komunikaci je věnována rozsáhlá sborníková práce *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989* (Praha 2001, ed. Josef Alan), doplněná podrobným soupisem literatury k této problematice. Jednotlivé texty obsahují charakteristiky generačních vln undergroundu a jejich návaznosti na aktivity autorů 50. let (především okruh Egona Bondyho a Ivo Vodsedálka), sledují hudební, výtvarnou, filmovou a fotografickou tvorbu undergroundu a přibližují rovněž samizdat, jeho vývoj, jednotlivé edice a periodické tisky. Oblasti literární komunikace se týkají zejména statí Martina Machovce, Tomáše Vrby a Jiřího Gruntoráda. Starší souhrnnou publikaci představuje číslo sborníku *Literární archiv* (1991, č. 25) věnované otázkám samizdatu. Obsahuje převážně znovu přetištěné či později rozšířené příspěvky; strukturu a zaměření literárních periodik zde přiblížil Jiří Holý ve statí *O českém literárním samizdatu* v témže čísle *Literárního archivu* (s. 25–40). Rozmanitě statí Jana Lopatky (studie, úvahy, příležitostné články, rozhovory, vzpomínky) týkající se zejména literárního života mimo oficiální komunikaci a drobnější interpretace příspěvky k literatuře publikované v samizdatu a exilu shrnují závěrečné tři oddíly souboru *Šifra lidské existence* (Praha 1995, ed. Michael Špirit). Esejistické texty Václava Havla týkající se politických záležitostí, postavení kultury v totalitárním systému, některých literárních děl (Ludvík Vaculík, Eva Kantůrková), autorův rozhovor s Karlem Hvižďalou i dokumenty přibližující dobový kontext shrnuje čtvrtý svazek Havlových spisů nazvaný *Eseje a jiné texty*

z let 1970–1989. *Dálkový výslech* (Praha 1999). Spektrum členů Jazzové sekce, publikační a organizační aktivity tohoto sdružení i soudní proces, který byl proti jeho aktivistům veden, přiblížil Vladimír Kouřil v monografické práci *Jazzová sekce v čase a nečase 1971–1987* (Praha 1999), publikace přetiskuje mj. i řadu reprodukcí dokumentárních materiálů. Vzpomínkově zaměřená je další cenná publikace k tématu – kniha Karla Srpa *Výjimečné stavy. Povolání Jazzová sekce* (Praha 1994). Kompletní, bohatě komentovanou edici veškerých dokumentů Charty, doplněnou historickou přehledovou studií a dalšími dokumenty, představuje třísvazkový knižní soubor *Charta 77. Dokumenty 1977–1989* (Praha 2007, edd. Blanka Císařovská, Vilém Prečan). Komentáře zachycují mj. okolnosti vzniku jednotlivých textů Charty, způsob jejich publikace i ohlas, který vyvolaly zejména v samizdatových periodikách, exilu i v zahraničí; obsahuje dále soupisy všech signatářů, podrobnější portréty mluvčích Charty 77 a shrnutí dosavadní literatury k tématu. Problematice Charty a neoficiálních společenských i kulturních aktivit se soustavně a v širším evropském kontextu věnoval G. H. Skilling, z jeho rozsáhlého díla to je např. knižní monografie *Charter 77 and Human Rights in Czechoslovakia* (Londýn 1981) a *Samizdat and an Independent Society in Central and Eastern Europe* (Houndmills 1989). Zejména na první fázi existence Charty 77 je zaměřen dokumentární jubilejní sborník *Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech* (Brno 1997, edd. Blanka Císařovská, Milan Drápala, Vilém Prečan a Jiří Vančura). Shromažďuje vzpomínky a úvahy účastníků a jejich odpovědi na anketní otázky, připravené pořadateli práce. Problematice Charty 77, reakci mocenského ústředí na ni (zejména aktivitám oficiálních uměleckých kruhů, ukázkám z dobového domácího tisku) i situaci představitelů opozice bylo věnováno číslo časopisu *Revolver Revue* (1997, č. 33). Část s ukázkami z dobového tisku a jejich reprodukcemi byla spolu s dalšími dokumenty (zejména nově doplněnými fotografiemi) přetištěna v mimořádném svazku téhož periodika nazvaném *Anticharta* (Praha 2002, edd. Viktor Karlík, Terezie Pokorná). Oficiální propagandistická publikace *Ve jménu socialismu a šťastného života – proti rozvratníkům a samozvancům* (Praha 1977) shromažďuje vedle instrukcí komunistického ústředí rovněž přetisky programových publicistických příspěvků z kampaně proti Chartě (mj. úvodník Rudého práva Ztroskotanci a samozvanci), texty prohlášení režimem organizovaných setkání umělců i souhrn dobových denunciačních článků namířených proti významným osobnostem opozice. Mimořádně zajímavý vzhled do fungování opozičních kulturních aktivit nabízí edice Václav Havel – František Janouch: *Korespondence 1978–2001* (Praha 2007, edd. František Janouch, Květa Jechová). Dopisy, jež si v Švédsku žijící předseda Nadace Charty 77 s předním disidentem posílali mimo dohled státních orgánů, vypovídají o exilové podpoře různých kulturních akcí, vydávání samizdatové literatury i exilových nakladatelů; historický kontext zachycuje úvodní studie Jiřího Suka (s. 9–29).

Okolnosti nominace Jaroslava Seiferta na Nobelovu cenu (mj. připomínku předchozích českých kandidátů na toto prestižní ocenění) a reakci na její udělení v exulantských kruzích i v Československu souhrnně zachytil František Janouch v knize *Šel básník chudě do světa. Nobelova cena pro Jaroslava Seiferta* (Praha 1995). Publikace obsahuje rovněž text či reprodukce důležitých materiálů k této a souvisejícím událostem. Ukázky z dokumentů k veřejnému působení Jaroslava Seiferta v době normalizace a k téže události obsahuje rovněž výstavní katalog *S Jaroslavem Seifertem časem i nečasem* (Praha 2001, edd. Marie Jirásková, Hana Klínková). K příležitosti udělení Nobelovy ceny

Jaroslavu Seifertovi byla vydána publikace *Knížka polibků* (Curych 1984, ed. Dagmar Eisnerová). Shrnuje bezprostřední reakce zejména reprezentantů kulturní emigrace, Seifertovy verše a starší vzpomínkově laděné texty o básnících. Činnost mladší generace v pacifistických, ekologických či katolicky orientovaných seskupeních a ve skautingu i aktivity punkové subkultury spolu s protiopatřeními mocenského aparátu v posledním desetiletí existence komunistického režimu zachycují studie shromážděné do souboru *Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu* (Praha 2002, Miroslav Vaněk a kol.). Zejména na úlohu intelektuálních společenských vrstev (umělců, vědců a studentů) a aktivity Kruhu nezávislé inteligence na sklonku 80. let se zaměřil Milan Otáhal v knize *Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu. Kruh nezávislé inteligence* (Brno 1999). Na historii podzemní univerzity ve sledovaném období (pražské i brněnské semináře, kontakty s filozofy ze západní Evropy, spojení s publikační činností v samizdatu) s důrazem na aktivity spojené se Vzdělávací nadací Jana Husa se zaměřila Barbara Dayová v knize *Sametová filozofie* (Brno 1999). Okolnosti příprav i samotné konání cyklu brněnských bytových přednášek zahraničních filozofů zachytil Petr Oslzlý v knižní práci *Podzemní univerzita. Vznik a organizace brněnských bytových seminářů (1948–1989) v Brně* (Brno 1993, edd. Petr Fiala a František Mikš). Kniha obsahuje rovněž rozhovory s dalšími iniciátory cyklu a přetisk překladů šesti vystoupení, které v jeho průběhu zazněly. Změny ve společnosti i v literární komunikaci sledovaného období na základě analýzy uměleckých textů přiblížili Josef Alan a Miloslav Petrušek v souboru *Sociologie, literatura a politika. Literatura jako sociologické sdělení* (Praha 1996), nástupu generace tzv. pětaticátníků a jejich roli v literárním životě se věnoval Josef Alan ve studii *Fenomén S. Y. S.* (s. 128–145).

*

Souhrnný přehled o nakladatelstvích, jejich proměnách, místech působení a hlavních edičních řadách nabízí příručka Jana Halady *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006* (Praha 2007). Kniha je doplněna stručným historickým úvodem sledujícím proměny nakladatelského systému. Výčet českých nakladatelství a jejich edic po roce 1970 zachytila dále Marie Šedová v interní slovníkové příručce *Přehled českých nakladatelství a edic* (Brno 1985). Cenzurní praxi z let 1969–1989, zejména činnost klíčových institucí – Českého, Slovenského a později Federálního úřadu pro tisk a informace stručně rekapituloval příspěvek Jiřího Šitlera *Cenzura v předlistopadovém Československu* (Dějiny a současnost 1998, č. 6, s. 35–38). Osudy knih vytištěných a likvidovaných po roce 1969 přiblížil Michal Jareš v seriálu *Knihovraždy* (Tvar 2002, č. 14–21, s. 24; Tvar 2003, č. 1–15, rovněž s. 24).

Program znormalizovaného nakladatelství Československý spisovatel představil Ivan Skála ve stati *Diskusní příspěvek Ivana Skály na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů* (Literární měsíčník 1972, č. 1, s. 77–79). Deformovaný obraz vývoje téhož nakladatelství se zmlčením i základních údajů o době před rokem 1970 představil jubilejní vzpomínkový sborníček *40 let práce pro českou literaturu 1949–1989* (Praha 1989, ed. Olga Hrivňáková). Bilanci edice Národní knihovna při příležitosti jejího ukončení (po vydání stého svazku) shrnul Rudolf Havel v rekapitulační stati *Národní knihovna skončila* (Naše řeč 1985, č. 4, s. 207–211); autor v hodnocení vyzdvihl zejména kvalitu textologické přípravy a význam edičního aparátu jednotlivých svazků.

Přehled formování samizdatových edic v historické perspektivě podal Jiří Grunto-
rád ve studii *Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let*
(in *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989* (Praha 2001, s. 493–507).
Bibliografický soupis knižní produkce a charakteristiku hlavních samizdatových edic
obsahuje publikace Jitky Hanákové *Edice českého samizdatu* (Praha 1997). Vznik a pro-
voz samizdatové Edice Petlice podrobněji popsal Ludvík Vaculík v příspěvku *O Petlici
na zámku Švarcenberku* (Acta 1987, č. 3–4, s. 36–40, příl. na s. 90, 93–96).

*

Dobová periodika souhrnně zpracovává lexikografická příručka *Slovník českých literár-
ních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945–2000* (Brno 2002,
Blažoslav Dokoupil a kol.), jednotlivá hesla obsahují přehled literatury věnované pří-
slušným časopisům. Vymezení klíčového pojmu „samizdat“, přehled o jednotlivých
edicích, zejména však výčet a stručné charakteristiky jednotlivých periodických tisků
obsahuje knižní publikace Johannys Possetové *Česká samizdatová periodika 1968–1989*
(Brno 1992). Práce zprostředkovává rovněž přehled starší literatury k tématu. Jednotlivá
čísla časopisu *Revolver Revue* (původně *Jednou nohou*) představuje formou medailonu
jubilejní publikace *15 let Revolver Revue* (Praha 2001, ed. Tamara Hořejší). Tisk obsahuje
dále přehled laureátů ceny tohoto časopisu, rozhovory s nimi a další doplňkové texty.

*

Základní problémy divadelního života a jeho periodizaci ve daném období sleduje stař
Vladimíra Justla *Divadlo normalizace. 1969–1989* (in *Česká divadelní kultura 1945–1989
v datech a souvislostech*, Praha 1995, ed. Vladimír Just, s. 74–106). Autor v ní přibližuje
postup mocenského aparátu při podržování divadel závazným direktivám, perzekuce
vybraných divadelních pracovníků, administrativní zásahy vůči celým souborům
i reakci divadelní sféry na okupaci a následný politický nátlak normalizátorů (zejm.
proměna repertoáru zachycená na širokém spektru domácích scén). Publikace je dále
doplněna faktografickým kalendáři (s. 114–151) obsahujícím přehled vydaných jednot-
livých her a data jejich premiér i základní glosy k domácímu i zahraničnímu umělecké-
mu a politickému dění. Údaje o jednotlivých divadelních souborech, jejich personálním
obsazení, inscenacích a bibliografický souhrn literatury, jež jim byla věnována, shrnuje
základní příručka *Česká divadla. Encyklopedie divadelních souborů* (Praha 2000, Eva
Šormová a kol.). Představení pražského Národního divadla mapuje soupisová práce
*Soupis repertoáru Národního divadla v Praze 1881–1983. 2. díl. Soupis repertoáru 1920–
1983* (Praha 1983, ed. Hana Konečná) a *4. díl. Soupis repertoáru 1983–1993* (Praha 1993,
red. Zdeňka Benešová). Brněnský divadelní život, rovněž v širokém časovém rozsahu
století, sleduje publikace *Putování múzy Thálie – Sto let stálého českého divadla v Brně
1884–1984, sv. 1, 2* (Brno 1984, ed. Eugenie Dufková), obsahující i soupis repertoáru
jednotlivých scén. Dalším klíčovým zdrojem informací k tématu je biografický slovník
Postavy brněnského jeviště, sv. 1–3 (Brno 1984–94, edd. Eugenie Dufková, Bořivoj
Srba).

Dokumenty k zániku Divadla Za branou, kromě dobové korespondence s ministerstvy
a dalšími oficiálními místy též ohlasy a zpravodajství zahraničního tisku, doprovodný

přehledový text editorky, svědectví Karla Krause i další materiály shrnuje publikace *Opožděná zpráva o likvidaci divadla* (Divadelní revue 2001, č. 4, zvláštní příloha, edd. Jana Patočková, Vít Vencl). Historii Činoherního klubu souhrnně přibližuje reprezentativní publikace *Činoherní klub 1965–2005* (Praha 2006, edd. Roman Císař, Petra Honsová, Radvan Pácl, Joska Skalník). Do svazku s bohatým obrazovým doprovodem byly rovněž zařazeny dobové recenzní ohlasy her, eseje věnované dramatice, jež byla v Činoherním klubu uváděna, i vzpomínkové a další drobné publicistické texty.

Měničící se podobu i historickou kontinuitu tzv. malých scén sledoval Vladimír Just v knize *Proměny malých scén* (Praha 1984). Ve výkladové části (text je psán formou dialogu) autor popisuje inscenační práci prakticky veškerých výrazných domácích divadel tohoto typu (mj. Semafor, Studio Ypsilon, Hadivadlo, Divadlo na okraji, Divadlo na provázku); text je dále doplněn stručnými medailony těchto i dalších divadelních souborů a přehledem literatury. Doplněkem knihy je antologie *Z dílny malých scén* (Praha 1989, ed. Vladimír Just), obsahující ukázky z některých her a dalších inscenovaných textů. Vymezení pojmu „studiové divadlo“, přezkoumání jeho typických rysů i stručnému přehledu tvorby jednotlivých divadelních scén, jež jsou k němu v českém prostředí obvykle řazeny (např. Divadlo na provázku, Hadivadlo, Studio Ypsilon, Činoherní studio), je věnována monografie Bohumila Nekolného *Studiové divadlo a jeho české cesty* (Praha 1992). Práce rekapituluje starší publicistické debaty i odbornou literaturu k tématu. Základní informace k alternativním divadelním souborům, jejich repertoáru či výrazným osobnostem (ze sledovaného období např. Pražská pětka a její jednotlivé soubory, ale rovněž Ivan Vyskočil, Divadlo na tahu, Hadivadlo, Husa na provázku, Studio Ypsilon atd.) i vysvětlení základních pojmů s přehledem studijní literatury obsahuje lexikografická příručka Jana Dvořáka *Alt. divadlo. Slovník českého alternativního divadla* (Praha 2000). Jednotlivá představení Studia Ypsilon, jejich herecké obsazení a další údaje k historii souboru spolu s řadou fotografií z vystoupení i dokumentárních materiálů a textů shrnuje reprezentativní obrazová publikace *Legenda jménem Ypsilon. Studio Ypsilon* (Praha 2004, ed. Jan Schmid). Cestu od amatérských počátků po profesionalizaci Kladivadla zachytil Miloš Dvořák v knižním souboru *Kladivadlo. Listování archivem divadla s ukázkami textů Pavla Fialy* (Trutnov 1998). Kniha obsahuje vzpomínky členů souboru, stručné charakteristiky jednotlivých her, jejich recenzní ohlas a dokumentární obrazový materiál. Glosy k proměně tohoto souboru v Činoherní studio, přehled jednotlivých etap jeho existence, seznam premiér, další textové materiály i fotografickou dokumentaci obsahuje rovněž kniha *Činoherní studio, scéna SD Ústí nad Labem. Dvacet let* (Ústí nad Labem 1992, ed. Lída Schovánková). Stručné charakteristiky divadelních sezon s výčtem nejdůležitějších událostí, soupisem repertoáru a fotografickým doprovodem shrnuje publikace *Divadlo Husa na provázku 196(7)8–1998* (Brno 1999, Petr Oslzý a kol.). Přehled vývoje Hadivadla s heslovitými komentáři k jednotlivým inscenacím obsahuje studie Zdeňka Hoříňka *Hadivadlo jako autorská dílna* (in *Hadivadlo. Hry, scénáře, studie, dokumenty*, Praha 1996, s. 5–12); publikace, v níž byl příspěvek otištěn, obsahuje kromě textů her rovněž další statí k historii divadla, přehled inscenací nastudovaných souborem a obrazovou přílohu. Přehled základních údajů o souborech Pražské pětky spolu s inscenovanými texty, resp. úvahami o těchto souborech shrnuje kniha *Pražská 5. Mimoza, Kolotoč, Vpřed, Křeč, Sklep* (Praha 1999). Antologii textů divadla Sklep doplněnou kalendářem sledujícím vývoj souboru od jeho počátků připravil k vydání pod názvem *Sklep*.

1971–1999 (Praha 1999) Jan Dvořák. Problematiku neoficiálního divadla, jeho různé formy (zejména bytové divadlo Vlasty Chramostové, Divadlo na tahu a čtené divadlo) zachytil Jiří Voráč ve studii *Divadlo a disent. Příspěvek k dějinám české divadelní opozice 1970–1989* (in Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada teatrologická a filmologická [Q] 1998, č. 1, s. 23–44). Jednotlivé inscenace Divadla na tahu částečně texty, především však obrazovými dokumenty přibližuje publikace *Divadlo na tahu. 1975–1995* (Praha 1995, ed. Andrej Krob). Terminologickým problémům spojeným s kulturou mimo oficiální instituce se nejnověji věnovala Lenka Jungmannová. Ve stati *Neoficiální, nezávislá, paralelní, alternativní, nelegální, druhá, jiná, nelicencovaná, samizdatová, ineditní, undergroundová, podzemní..., ale naše. Pokus o vymezení problematiky neoficiální dramatiky v letech 1948 až 1989* (Divadelní revue 2005, č. 3, s. 3–11) připomněla většinu dobových i současných pokusů o pojmové vymezení daného jevu a pro oblast dramatu označila za nejpříhodnější termín „neoficiální dramatika“.

*

Stručný, výhradně o marxistické pojetí kulturní politiky se opírající nástin oficiálního rámce vztahů mezi oběma literaturami v období normalizace zformuloval Karol Rosenbaum v knize *Vzťahy slovenskej a českej literatúry 19. a 20. storočia. Koncepcie a riešenia* (Bratislava 1989, zejm. s. 373–379). Řadou informací a interpretací se dílčím způsobem dotkly literárních vztahů v období od konce 60. do konce 80. let studie Štefana Druga *Z literárneho života v krízových rokoch* (Slovenská literatúra 1992, č. 4, s. 324–343) a Michala Gáfríka *O normalizačnej praxi v literatúre a v literárnej vede* (in *Slovensko a režim normalizácie*, Prešov 2003, s. 152–183, edd. Norbert Kmeť a Juraj Marušiak). V širším záběru byly tématu věnovány rovněž studie Juraje Marušiaka *Slovenská spoločnosť a normalizácia* a Norberta Kmeťe *Slovenská opozícia za normalizácie* (in *Česká a slovenská spoločnosť v období normalizácie – Slovenská a česká spoločnosť v čase normalizácie*, Bratislava 2003, ed. Miroslav Pekník, s. 109–153 a 185–207). Problematikou zamlčovaných spisovatelů a témat se zabývala kniha kolektivu autorů *Biele miesta v slovenskej literatúre* (Bratislava 1991).

Určující složky spolupráce v rámci české a slovenské samizdatové tvorby přiblížila Gertraude Zandová ve studii *Lunenie jako slovenské snění. Ivan Kadlečík, Ludvík Vaculík a česko-slovenské literární vztahy* (in *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*, Brno 1998, s. 142–153, ed. Ivo Pospíšil). Zhodnocení kontaktů a aktivit uskutečňovaných mezi českými a slovenskými literáty v emigraci v období 1945 až 1989 provedl Antonín Měšťan ve stati *Česká a slovenská exilová literatúra: shody a rozdíly* (in *Česko-slovenská vzájemnosť a nezájemnosť*, Brno 2000, s. 34–40, edd. Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka).

*

Problematiku exilu mapuje čtyřsvazkový soubor výstavních katalogů jednotně nazvaných *Český a slovenský exil 20. století* (Brno 2002, 2003, Jan Kratochvíl a kol.). Jednotlivé příspěvky se zabývají krajanskými kulturními a literárními institucemi i individuálními osudy významných osobností jednotlivých vln exulantů. Exilový literární život a kulturní periodika nejen ve sledovaném období soustavně přibližují práce Michala Přibáně. Vztah mezi různými generacemi exulantů na počátku 70. let a skutečnost, že události

osmašedesátého roku znamenaly pro pouňorový exil novou inspiraci, vyzdvihl tento autor ve studii *Pouňorovi na počátku posrpnového exilu* (in sb. *Život je jinde...?*, Praha 2002, s. 63–69). Na problematiku exilové vědy ve sledovaném období jsou zaměřeny některé z příspěvků sborníkové publikace *Wissenschaft im Exil. Die Tschechoslowakei als Kreuzweg 1918–1989* (Praha 2004, edd. Antonín Kostlán, Alice Velková), jejíž součástí je rovněž výběrový seznam literatury (s. 25–38) shrnující většinu důležitých, převážně knižních prací věnovaných širší problematice exilu. Vedle úvodních textů, zaměřených zejména na problémy recepce exilové či samizdatové literatury po listopadu 1989 a jejich integrace s literaturou doma oficiálně vydávanou, obsahuje sborníková práce *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech* (Praha 1995) též četné vzpomínky aktérů na práci exilových a samizdatových literárních institucí (mj. nakladatelství Index, časopisy Studie, agentura Palach Press, Křesťanská akademie, Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, Nadace Charty 77). Vztah dvou nejvýznamnějších exilových nakladatelství (Index a Sixty-Eight Publishers), korespondenční kontakty domova a exilu, historii Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury i další dílčí problémy exilu tohoto období sledují a dokumentují (edice korespondence) příspěvky sborníkové publikace *Ročenka Československého dokumentačního střediska 2003* (Praha 2004). Kanadský exil a jeho kulturní aktivity (osobnosti, nakladatelské instituce, periodika) – podrobněji zejména problematiku divadelního života – sledují příspěvky z čísla časopisu Prostor (č. 73–74, 2007, s. 238–261, ed. Roman Zaoral) tematicky zaměřeného na otázky multikulturalismu. Cenný pramen zachycující dobové politické, kulturní i literární dění optikou autorů exilu a samizdatu představují soubory rozhovorů Jiřího Lederera *České rozhovory* (Kolín nad Rýnem 1979; Praha 1991) a Karla Hviždaly *České rozhovory ve světě* (Kolín nad Rýnem 1981; Praha 1992), *Dialogy* (Praha 1997).

Historický komentář ke vzniku Ceny Egona Hostovského, zejména však charakteristiky prací oceněných v letech 1974–85 a přiblížení celku díla jejich autorů shrnuje Helena Kosková ve stati *Cena Egona Hostovského* (in Egon Hostovský: *Dobročinný večerek*, Toronto 1985, s. 209–237). Důležitým svědectvím o vzniku a činnosti nakladatelství Sixty-Eight Publishers je kniha Josefa Škvoreckého a Zdeny Salivarové *Samožerbuch* (2., doplněné vydání Praha 1991), v níž jsou otištěny i četné ukázky z redakční korespondence a vzpomínkové texty autorů připomínající okolnosti vzniku a inspirační zdroje jejich beletristických knih. Nakladatelství a jeho provozu je rovněž věnována část rozhovoru Karla Hviždaly se Zdenou Salivarovou, publikovaná s fejetony autorů Sixty-Eight Publishers (tématem byl jejich pracovní stůl) v knize *Benefice. Rozhovor přes oceán* (Toronto 1990). Tentýž text, doplněný rozhovorem s Josefem Škvoreckým, byl přetištěn v knize *Opustíš-li mne, nezahyneš. Rozhovory Karla Hviždaly se Zdenou Salivarovou a Josefem Škvoreckým* (Praha 1993). Aktivitám Křesťanské akademie a periodikům, jež tato instituce vydávala, se věnoval Miloš Doležal v bloku příspěvků *Křesťanská akademie Řím. Pokus o portrét jednoho exilového nakladatelství* (Souvislosti 2002, č. 1, s. 125–137) obsahujícím zejména rozhovory s organizátory exilového kulturního života Jaroslavem Škarvadou, Karlem Vránou, Karlem Skalickým a Petrem Ovečkou.

Rekapitulací historie časopisu Listy s kvantitativními analýzami (stránkový rozsah, okruh příspěvatelů a délka jejich příspěvků), charakteristikou programových zásad časopisu i základním rozlišením tematických okruhů, jež otištěné texty sledovaly, provedl Dušan Havlíček ve studii *Listy v exilu* (Listy 2005, č. 1, s. 10–18). Vzpomínkové stati

ke čtvrtstoletému výročí založení Svědectví, rovněž však např. příspěvky zaměřené na rekapitulaci literárního významu či recepce Svědectví v Československu, shrnuje sborník *Svědectví Pavla Tigrida* (Mnichov 1982, ed. Jiří Lederer). Stručný profil hlavních periodik (zejména s ohledem na jejich vztah ke křesťanství) podal Tomáš Halík v úvodní kapitole *Časopis Studie a jeho společensko-kulturní kontext* své knihy *Víra a kultura. Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie* (Praha 1995). Hlavní zájem autora směřoval k problémům teologickým, filozofickým a obecně kulturním, jeho práce však také názorně dokládá živé kontakty mezi exilem a křesťany žijícími v Československu.

Činnost nejvýznamnější organizace zprostředkovávající podporu domácímu opozičnímu hnutí přibližují stati otištěné v knižním souboru *Nadace Charty 77* (Brno 1998, ed. Jitka Uhdeová). Kniha obsahuje též reprodukce dobových dokumentů, seznamy podporovaných publikačních či dalších aktivit a soupisy držitelů literárních cen (ceny Jaroslava Seiferta, Toma Stopparda a Františka Kriegla).

■ Myšlení o literatuře

Diferenciaci mezi oficiálním a neoficiálním okruhem literární komunikace, nejdůležitější programové stati a soubory kritických textů obsahující polemické střety týkající se významných autorů (Milan Kundera) či dobově aktuálních publikací (Lukešova Prozaická skutečnost) i publicistiku z posledních let existence komunistického režimu shrnuje antologie *Z dějin českého myšlení o literatuře 4. 1970–1989* (Praha 2005, ed. Michal Příbáň).

Pouze ve velmi stručném výčtu zmiňuje vybrané osobnosti literární kritiky 70. a 80. let Aleš Haman v knižce *Nástin dějin české literární kritiky* (Jinočany 2000). Kritickou recepci knih, jež vyvolaly rozporuplný či výraznější ohlas, shrnují texty příručky *Literatura v diskuzi* (Jinočany 2000, Aleš Haman a kol.). Zachycují mj. reakce kritiky na knihy Ladislava Fukse (Vévodkyně a kuchařka), Vladimír Párala (Mladý muž a bílá velryba, Jiřího Šotoly (Svatý na mostě), Jana Pelce (...a bude hůř) a Milana Kundery (Nesnesitelná lehkost bytí).

Menší pozornost zatím věnovala polistopadová literární historie myšlení o literatuře prezentovanému v oficiálních médiích. V 90. letech vycházely především texty věnované předním představitelům „normalizační“ literární publicistiky. Rozporuplnost osobnosti kritika Jiřího Hájka na základě jeho textů o Václavu Havlovi popsal Vladimír Just ve stati *Hájkův nový kůň: Václav Havel. Skica k portrétu* (Literární noviny 1990, č. 13, s. 4). Vedle negativního hodnocení proměn Hájkových názorů na Havlovo dílo Just připomněl i kritikovu toleranci ve funkci vedoucího Kabinetu českého divadla při ÚČSL ČSAV. O podílu Vítězslava Rzounka na normalizaci české literatury pojednal Vladimír Novotný v článku *Causa Vítězslav Rzounek, dinosaur české literatury* (Reflex 1990, č. 34 s. 42–45). Stav literární kritiky v 80. letech opakovaně reflektoval Jan Lukeš, naposledy v rozhovoru s Miroslavem Balaštíkem nazvaném *Tahle společnost stůně na to, že nemá vzory...* (Host 2004, č. 3, s. 5–15). Kritické recepci Lukešovy knihy Prozaická skutečnost se detailně věnoval Pavel Janoušek ve studii *Spor o Lukeše. Kapitola z historie české literární kritiky počátku osmdesátých let* (in sb. *Normy normalizace*, Praha – Opava 1996, s. 82–90), v níž rovněž charakterizoval celkovou situaci literární kritiky na přelomu 70. a 80. let.

Stagnaci exilové a samizdatové literární kritiky v době přelomu desetiletí komentoval Tomáš Kubíček v úvodní části příspěvku *O jedné podobě normativní masky. Česká „nezávislá“ kritika na sklonku 70. a v počátku 80. let* (in sb. *Normy normalizace*, Praha – Opava 1996, s. 91–96). Situace se podle autora začala proměňovat až v druhé polovině 80. let. Autor se dále věnoval kritické publicistice Milana Jungmanna, na jehož příkladu se pokusil demonstrovat některé obecnější rysy dobového literárněkritického diskurzu. Problematikou exilové literární kritiky se zabývali v drobnějších příspěvcích též autoři zmíněného sborníku *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech* (Praha 1995). Antonín Brousek (s. 75–77) a Sylvie Richterová (s. 37–40) upozornili na problematičnost hledání společného jazyka kritiků exilu s domácími autory, danou odlišnými podmínkami vzniku a recepcí literatury; Brouskovy úvahy v diskusi rozvinul A. J. Liehm (s. 173–174). Část z kritických a literárněhistorických souborů autorů exilu a samizdatu (Antonín Brousek, Josef Škvorecký, Jan Lopatka, Růžena Grebeníčková, Ivan M. Jirous) připravil k vydání a doplnil detailním poznámkovým aparátem, edičním komentářem či bibliografií Michael Špirit. Editorovy doplňkové texty jsou cenným zdrojem pro bibliografické zmapování některých dobových diskusí a polemik.

Výraznější odborná pozornost byla věnována knihám a aktivitám autorů nejstarší generace. Na dílo Václava Černého jsou zaměřeny dva konferenční sborníky *Václav Černý. 26. 3. 1905 – 2. 7. 1987* (Praha 1994, ed. Marie Langerová) a *Václav Černý. Život a dílo* (Praha 1996, ed. Věra Brožová). Reflektují jednak část dobových polemik týkajících se autorova díla šířeného v této době samizdatem a v exilovém vydání (zejména jeho Paměti) a obsahují některé příspěvky obecně charakterizující Černého pojetí kritiky. V prvním ze sborníků byl otištěn text Zdeňka Kožmína *Václav Černý a interpretace* (s. 39–44), v druhém pak stať Milana Suchomela *Václav Černý a umění prózy* (s. 215–221). Zejména životní osudy Bedřicha Fučíka sledoval Robert Sak v knižní publikaci *Život na vidrholci. Příběh Bedřicha Fučíka* (Praha – Litomyšl 2004), kniha je doplněna mj. přehledem pramenů i základní literatury k tématu. Fučíkův postoj „mimoběžný ideologickému myšlení“ a odmítající apriorní ideje vyzdvihl Jiří Holý ve stati *Setkání s Bedřichem Fučíkem* (Česká literatura 1990, č. 4, s. 352–355). Neideologičnost a důraz na objektivitu připomněla rovněž Eva Kantůrková v článku *Kontinuita sděleného. Nad knihou Bedřicha Fučíka Čtrnáctero zastavení* (Tvar 1990, č. 2, s. 1, 4). Chalupeckého weinerovskou studii přehledně charakterizovala Marie Langerová ve stati *Dva osudy. Weinerovské monografie Jindřicha Chalupeckého* (Česká literatura 1991, č. 3, s. 346–352). V kontextu dosavadního bádání o expresionismu v české literatuře sledovala Chalupeckého pojetí tématu Joanna Goszczyńska ve stati *Expresionismus v české literatuře na začátku 20. století* (Česká literatura 2004, č. 1, s. 82–89).

Samizdatovému *Slovníku českých spisovatelů* (pozdějšímu *Slovníku zakázaných autorů*, Praha 1991) je věnován blok příspěvků otištěných v jednom čísle časopisu Literární noviny. Kromě rozhovorů Jaromíra Slomka s autory Janem Lopatkou, Jiřím Grušou, Jiřím Brabcem, Petrem Kabešem a Igorem Hájkem (Literární noviny 1992, č. 30, s. 4), zde byla pod názvem *Černý slovník* uveřejněna i důležitá recenze Jiřího Opelíka (s. 5). Autor upozornil na faktografické a objektivistické založení projektu, jež se odlišovalo od selektivního postupu oficiálně vydávaných lexikografických prací a rovněž poukázal na několik dalších problémů metodologické povahy, jež souvisely s otázkou socializace rukopisů. Literárněhistorickému dílu Růženy Grebeníčkové a kritikám Jana Lopatky se souhrnně věnoval František Kautman ve studii *Na trnitých*

cestách literární vědy a literární kritiky (in *O literatuře a jejích tvůrcích. Studie, úvahy a stati z let 1977–1989*, Praha 1999, s. 211–229). Životní osudy Jana Lopatky, jeho práci v oboru teorie rozhlasové tvorby i kritickou metodu zkoumal Michael Špirit v *Doslovu* k obsáhlému výboru z kritik *Šifra lidské existence* (Praha 1995, s. 539–563). Lopatkovu kritickou práci souhrnně zhodnotila též Růžena Grebeníčková ve stati *Pět poznámek ke knize Jana Lopatky* (in *Literatura a fiktivní světy*, Praha 1995, ed. Michael Špirit, s. 477–492). Tři „referenční osy“ (implicitní pojetí literárního díla, představa o struktuře literárního života v Čechách a obecná „sociologie“ či „pragmatika“ literatury), k nimž se Lopatka ve svých textech vztahoval, připomněl Martin Hybler v příspěvku *Cesta do Stínadel* (Kritická příloha Revolver Revue 1996, č. 5, s. 92–100). Autor rovněž postihl rozdíl mezi kritickým přístupem Jana Lopatky a strukturalistickým východiskem, předpokládajícím „prioritu textu“. Širším souvislostem Lopatkovy koncepce vývoje poezie, jeho pojetí literárnosti a jeho návaznosti na formalistickou tradici se věnoval Aleš Haman v článku *Dešifrace kritického odkazu* (Literární noviny 1996, č. 23, s. 1, 6). Za posledního českého „kritika programního“ označil Lopatku Jiří Cieslar v portrétu nazvaném *Jan Lopatka* (in *Hlas deníku*, Praha 2002, s. 412–419). Upozornil zároveň na zásadní význam, který pro celou jeho koncepci literatury mají jednak studie srovnávající rané Hrabalovo dílo s jeho oficiálně vydanou verzí, jednak zkušenost s dílem Jana Hanče. Květoslav Chvatík ve stati *Poznámky k některým termínům soudobé literární kritiky* (Tvar 1997, č. 8, s. 1, 4–5) autora charakterizoval jako generačního kritika. Při analýze jeho práce upozornil mj. na Lopatkovu místy nerozlišující vidění literárnosti a literátství, jeho důraz na autentičnost a dokumentárnost textu i odpor proti „konverzačnosti“ témat sledované literatury.

Diskuse o povaze undergroundové literatury shrnul Martin Pilař v úvodní studii své knihy *Underground. Kapitoly o českém literárním undergroundu* (Brno 1999, zejm. s. 13–31). Programové texty Ivana M. Jirouse i jeho další kritické a esejistické příspěvky obsahuje soubor *Magorův zápisník* (Praha 1997, ed. Michael Špirit). Kniha shrnuje mj. i některé kritické reakce (Ivana Svitáka, Martina Hyblera, Ivy Kotrlé, Lubomíra Droždě) na Jirousovy texty. Za jedno z nejvýznamnějších svědectví o sledovaném období označil *Magorův zápisník* Martin Hybler, který v kritické studii *Nevinný megaloman* (Kritická příloha Revolver Revue 1998, č. 10, s. 26–38) postihl zejména skutečnost, že v letech 1979–1981 se Jirous snažil undergroundovou kulturu konceptualizovat, a vybrané autorovy texty ze sledovaného období podrobněji rozebral. Reakci na Jirousovo vymezení undergroundu a další důležité dobové kritické texty shrnuje publikace Petra Fidelia *Kritické eseje* (Praha 2000). Autorově polemice s Jirousovým pojetím undergroundu a „druhé kultury“ se věnoval Martin Hybler v rámci rozsáhlé recenze Fideliova souboru nazvané *Člověk o dvou tělech*, v níž mj. zpochybnil kritikův způsob přístupu k manifestům undergroundu (Kritická příloha Revolver Revue 2002, č. 22, s. 17–25).

Situaci české vědy v rámci ČSAV i na vysokých školách jsou věnovány příspěvky soustředěné ve sborníku *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)* (2002, ed. Antonín Kostlán). Oblasti literární vědy se zde věnoval zejména Petr Šámal, který ve studii „Normalizace“ české literární vědy v zrcadle časopisu *Česká literatura* (s. 349–363) sledoval proměny nejvýznamnějšího vědeckého bohemistického periodika v letech 1962–1975 na základě srovnání personálního okruhu redakce, okruhu přispěvatelů a skladby příspěvků. Vodičkův plán restrukturalizace literárněvědného výzkumu charakterizovala Jaroslava Janáčková v příspěvku *Vodičkův plán vědecké práce ÚČL*

z jara 1968 (in *Felix Vodička 2004*, Praha 2004, ed. Alice Jedličková, s. 109–111). Seznam přednášek a rukopisných sborníků kruhu tzv. Medvěďářů s hodnocením jeho činnosti obsahuje příspěvek Jaroslava Kolára a Jiřího Holého *Z nepaměti do paměti* (Česká literatura 1990, č. 5, s. 461–469). Těmto setkáním byl věnován i rozhovor Naděždy Macurové s Jaroslavem Kolárem *Medvěďáři aneb Sklerokruh* (Tvar 1995, č. 13, s. 8–9). Přehledný výklad teoretického uvažování Miroslava Červenky, Lubomíra Doležela, Květoslava Chvatíka a Milana Jankoviče podávají příslušná hesla českého vydání *Lezi-konu teorie literatury a kultury* (Brno 2006, ed. Ansgar Nünning, edd. českého vydání Jiří Holý, Jiří Trávníček). Versologickou práci i výzkumy historické poetiky Miroslava Červenky a zkoumání díla jako dění smyslu Milana Jankoviče v kontextu vývoje Pražské školy charakterizoval Daniel Vojtěch ve studii *K podmínkám kontinuity. Rekapitulace* (Slovo a smysl 2004, č. 2, s. 143–153). Zhodnocení díla reprezentantů druhé generace Pražské školy, zejména Květoslava Chvatíka a Miroslava Červenky, je věnována rovněž část výkladu Petra V. Zimy v přehledové práci *Literární estetika* (Olomouc 1998, zejm. s. 215–220). Okruhy Červenkovy badatelského zájmu a výsledky jeho výzkumů zhodnocují nebo rozvíjejí jednotlivé příspěvky otištěné ve zvláštním dvojčísle časopisu *Česká literatura* (2006, č. 2–3), věnovaném autorově památce. Výstižnou charakteristiku odborného profilu Eduarda Petrů podal Jakub Sichálek v nekrologu *Eduard Petrů. 16. 12. 1928 až 3. 3. 2006* (Česká literatura 2006, č. 4, s. 170–175). Podobně důkladně pojednal o životě a literárněvědné práci Alexandra Sticha Václav Petrbock v nekrologu *Angelus pacis et intellectus. Alexandr Stich 10. 3. 1934 – 26. 1. 2003* (Listy filologické 2003, č. 3–4, s. 315–319). Převážně společenskému angažmá Josefa Macka se věnoval Bohumil Jiroušek v knize *Josef Macek. Mezi historií a politikou* (Praha 2004), metodologické problémy této práce spolu s vlastním pohledem na Mackovo dílo představil Petr Čornej v stati *Rozporuplný život a působení Josefa Macka. Na okraj knihy Bohumila Jirouška* (Český časopis historický 2005, č. 2, s. 382–394). Kompetentní shrnutí badatelské dráhy Jana Lehára podali Jan Malura s Jakubem Sichálkem v nekrologu *Jan Lehár. 23. 1. 1949 až 29. 12. 2004* (Česká literatura 2005, č. 2, s. 282–287). Význam pravidelných husitologických symposií konaných v Táboře hodnotí publikace *Husitský Tábor a jeho postavení v české historiografii v 70. a 80. letech 20. století* (Husitský Tábor. Supplementum, sv. 2, Tábor 2004, edd. Doubravka Olšáková, Zdeněk Vybíral), jež obsahuje rozhovory s organizátory a pravidelnými účastníky této akce, dále odborné stati a bibliografii příspěvků doposud vydaných svazků sborníku Husitský Tábor. Historii a specifické postavení plzeňských mezioborových symposií shrnul Petr Čornej v článku *Vědci v plzeňském azylu* (Pěší zóna 2001, č. 9, s. 89–92). Okolnosti vzniku Lexikonu české literatury a jeho postavení v rámci ÚČSL vylíčil Zdeněk Pešat v stati *Normalizační praxe a Lexikon české literatury* (in sb. *Normy normalizace*, s. 132–134).

Časopis *Česká literatura* připravil zvláštní číslo (6, 1997) k 75. narozeninám Lubomíra Doležela. Byl zde mj. publikován překlad stati Thomase Pavela *Přínos Lubomíra Doležela současné literární vědě* (s. 563–569), dále důkladný referát Davida Hermana *Americký sborník k narozeninám Lubomíra Doležela*, pojednávají o publikaci *Fiction Updated. Theories of Fictionality, Narratology and Poetics* (Toronto; Buffalo 1996, edd. Calin-Andrei Mihailescu a Walid Hamarneh) a bibliografie Doleželových odborných prací za léta 1954–1997. Jako č. 2. přílohy revue *Aluze* vyšel sborník *Slovo – struktura(lismus) – příběh. Pocta Květoslavu Chvatíkovi* (Olomouc 2000, ed. Jan Schneider), obsahující mj. stat Jaroslava Hrocha *Filozofické myšlení Květoslava Chvatíka* (s. 10–31).

Práce tří pokračovatelů Pražské školy – Lubomíra Doležela, Květoslava Chvatíka a Mojmíra Grygara – ze 70. a 80. let v souhrnu zhodnotil Ondřej Sládek ve studii *Drei Varianten der tschechischen Literaturwissenschaft im Exil nach 1968: Lubomír Doležel, Květoslav Chvatík, Mojmír Grygar* (in *Wissenschaft im Exil. Die Tschechoslowakei als Kreuzweg 1918–1989*, Praha 2004, s. 389–398).

■ Poezie

Příručka Zdeňka Kozmína a Jiřího Trávnička *Na tvrdém loži z psího vína. Česká poezie od 40. let do současnosti* (Brno 1998) spojuje stručný výklad vývoje poezie ve sledovaném období s interpretačními pasážemi doplněnými o ukázky analyzovaných veršů. Texty věnované sledovanému období (zejm. s. 137–244) charakterizují tvorbu autorů napříč generační i světonázorovou příslušností (kromě Jaroslava Seiferta, Vladimíra Holana, Ivana Jelínka, Oldřicha Mikuláška, Jana Skácela, Miroslava Červenky, Karla Šiktance, Miroslava Holuba, Zbyňka Hejdy též poezii zástupců dvou generací básníků oficiálního komunikačního okruhu, tvorbu písničkářů či tří generací undergroundu). Výrazným dílům básníků publikujících během 70. a 80. let v exilu a samizdatu (Karel Šiktanc, Ivan Wernisch, Emil Juliš, Ladislav Fikar, Petr Kabeš) je věnována část souboru dobových kritických reflexí Jiřího Pechara *Nad knihami a rukopisy* (Praha 1996, s. 252–277). O proměně poetiky autorů 60. let po odchodu do exilu pojednala Sylvie Richterová v knize *Místo domova ve studii Člověk nemá, kde by hlavu složil: diaspora v české poezii* (Brno 2004, ed. Petr Šrámek, s. 105–117).

Podrobnou interpretační studii o poezii Ivana Jelínka nazvanou *Strmý osamělec* publikoval Jiří Trávniček v souboru *Poezie poslední možnosti* (Praha 1996, s. 199–215). Autor se zaměřil zejména na sbírku Světlo a tma, kterou sleduje v souvislosti s celkem básnickova díla, připomíná ji ovšem zejména jako práci, v níž je dovršen vývoj poetiky souborů publikovaných exilově během 80. let. Spolu s básněmi Jiřího Kuběny a s důrazem na archetypální rysy Jelínkovy poezie přiblížil soubory Sochy, Sedm částek, Ódy, Posel a Kolová stavba Milan Exner v esejí *Archeolog bytí Ivan Jelínek* (Tvar 2000, č. 18, s. 6–7). Celek Divišovy tvorby po sbírku Noe vypouští krkavce (rovněž paralelně vznikající deníkové záznamy Teorie spolehlivosti) sledoval Josef Jedlička v příspěvku *Poezie Ivana Diviše jako osobní riziko* (Svědectví 1975/1976, č. 50, s. 309–322). Stručnou rekapitulaci biografie Ivana Diviše a charakteristiku konstant a proměn jeho básnického světa shrnuje esej Jaroslava Meda „*Pokleknouti trvám! Žádné rozumět!*“ – *básnický apel Ivana Diviše* (in *Spisovatelé ve stínu, 2.*, rozšířené vydání Praha 2004, s. 131–138). Interpretační glosy k jednotlivým Divišovým sbírkám obsahuje esejistický text Mojmíra Trávnička *Zamyšlení nad Ivanem Divišem* (in *Sdílet věčně. Studie, profily a kritiky*, Olomouc 2002, s. 166–177). Autor v obecné charakteristice celku díla rovněž připomíná jeho inspirační zdroje a vyzdvihuje antitetičnost básnickova výrazu. Zejména na spojitost poezie Rio Preisnera s jeho filozofickými úvahami se zaměřil Jaroslav Med v příspěvku *Několik poznámek k exilové poezii Rio Preisnera* (in *Literatura určená k likvidaci III*, b. m. 2006, s. 79–81). Základní otázky poválečné básnické tvorby Vladimíra Vokolka sledoval Bedřich Fučík v esejí *Exilové království samoty* (in *Piseň o zemi*, Praha 1994, s. 309–319). Proměnu Vokolkovy poetiky v závěrečné etapě jeho díla (přklon k volnému verši, vyhocená antitetičnost, bilanční charakter básní) přiblížil Jaroslav Med ve studii

In margine básnického díla Vladimíra Vokolka (in *Spisovatelé ve stínu*, 2., rozšířené vydání Praha 2004, s. 143–157). Interpretační glosy k vybraným textům Vokolkova básnického, prozaického i esejistického díla obsahuje esej Jiřího Zizlera *Básník nepřetržitého světa* (*Souvislosti* 2002, č. 3–4, s. 210–217). Rozmanité způsoby práce Vladimíra Vokolka s antickými texty či s odkazy na realie antického světa sledoval Martin C. Putna ve studii *Antika v díle Vladimíra Vokolka* (*Listy filologické* 2001, č. 1–2, s. 114–125). V souvislosti s básnickovou biografií přiblížil Rotreklovy exilově vydané básnické sbírky Jan Trefulka ve stati *Víra je tedy zápasem o víru* (in Zdeněk Rotrekl: *Sněhem zaváté vinobraní*, Brno 1991, s. 297–303). K básnickovu dílu se opakovaně vracel Ivo Harák, tvorbu ze sledovaného období zachytil zejména v příspěvcích *Básník aluzivní a eliptický* (in *Nepopulární literatura*, Ústí nad Labem – Varnsdorf 1999, s. 66–72), *Rotreklovy Hovory s materiáduškou – studie interpretační* (in *Literatura určená k likvidaci*, b. m. 2004, ed. Luisa Nováková, s. 65–73) a *Básník a jeho doba. Poezie Zdeňka Rotrekla z počátků normalizace* (in sb. *Život je jinde...?*, Praha 2002, s. 181–190). Důkladný přehled o poezii Jiřího Kuběny a její interpretaci přinášejí dva rozsáhlé texty publikované ve výboru jeho poezie *Krev Ve Víno* (Olomouc 1995): esej Milana Exnera *Básník ukřižovaný na vodopádu* (s. 11–22) a analytická studie Jitky Bednářové *Ráj ční jen v zakázaných štěpnicích* (s. 557–578). Vazbu Kuběnovy lyriky k antické tradici analyzoval Martin C. Putna ve studii *Antika v díle Jiřího Kuběny* (*Listy filologické* 1996, č. 1–4, s. 88–100). Pouze několika stručnými poznámkami se o básnických textech Jiřího Kuběny (vedle připomínky základních biografických dat a organizační působnosti autora) zmiňuje Alena Dvořáková v publikaci *Obrysy osobnosti Jiřího Kuběny* (Olomouc 1995). Přehled celku básnického díla Ivana Slavíka s výčtem jím překládaných autorů a stručnými zmínkami o edičních peripetiích jeho děl shrnul Mojmír Trávníček ve stati *Křížem krážem. K jubileu Ivana Slavíka* (*Akord* 1994/1995, č. 20, s. 259–269). Spirituální lyrikou Petra Mikeše se zabýval Leszek Engelking ve stati *Duchovní poezie Petra Mikeše v olomouckém samizdatu* (in *Víra a výraz*, Brno 2005, edd. Tomáš Kubíček, Jan Wiendl, s. 258–272).

Společné rysy tří exilových sbírek Františka Listopada postihl Ludvík Kundera v esejí *Předlistopadový Listopad* (in František Listopad: *Daleko blízko*, Praha 1993, s. 193–200). Celek díla Ivana Blatného, zejména však proměnu jeho poetiky v exilovém období zachytil Josef Krouťvor v esejistickém příspěvku *Totální exil Ivana Blatného* (in *Fernety. Kniha pro milovníky hořkých nápojů. Léta sedmdesátá a osmdesátá a také devadesátá*, Praha 1998, s. 503–524). Okolnosti vzniku souborů Stará bydliště a Pomocná škola Bixley i autorovy tvůrčí postupy (asociativní princip stavby básnického obrazu, používání několika jazyků, roli vzpomínky, paměti a času v ideové vrstvě díla) přiblížil Jiří Trávníček v interpretační studii *Pod sankcí paměti* (in *Poezie poslední možnosti*, Praha 1996, s. 166–184). Surrealistické metody a prvky v Blatného tvorbě zejména z doby emigrace připomněl a na jednotlivých příkladech dokumentoval Petr Král v esejí *Certifikát pro Ivana Blatného* (*Proměny* 1989, č. 4, s. 132–142). Problém vícejazyčnosti na souboru básnických textů, zejména však na analýze sbírek Pomocná škola Bixley a Gruša Wacht am Rein aneb Putovní ghetto a jejich vzájemnou souvislost (Grušovy texty odkazují na Blatného a jeho dílo), sledoval Petr Mareš ve studii *My madness is můj hrad. K vícejazyčnosti v nové české poezii* (in „Also: nazdar!“ *Aspekty textové vícejazyčnosti. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia*, sv. 142, Praha 2003, s. 198–210). Vícejazyčností v autorově tvorbě, rovněž v uvedeně sbírce, se zabývala dále Julie Hansenová ve studii „A Python Can Have Up to Three Tongues.“ *The Use of Multiple Languages in the Poetry*

of Ivan Blatný (Kosmas 2003, č. 2, s. 44–58). Souvislost Blatného tvorby a její zvýšené intenzity od sklonku 60. let s biografickým kontextem (návštěvy známých, zejména setkání s Jiřím Kolářem) a charakteristiku inovativní metody „karambolu“ v dosud jen zlomkovitě edičně zpřístupněné části básnickova díla sledoval Martin Reiner v příspěvku *Princip rýmového karambolu v pozdní lyrice Ivana Blatného* (in *Bitov '99. Interpretace básnické skladby*, Brno 2000, s. 90–99, ed. Miloš Voráč). Na textologické otázky exilové tvorby tohoto básníka a srovnání publikovaných výborů s dochovanými rukopisnými prameny se zaměřil Antonín Petruželka ve studii *Pomocná škola Bixley Ivana Blatného jako textologický a ediční problém* (Kritický sborník 1998/1999, č. 1, s. 36–59). Editorské problémy s vydáváním exilových prací Blatného sledoval tentýž autor rovněž ve stati *Nečitedlné tatrmány aneb Prolegomena k „narovávání“ „zákrut osobnosti“ básníka Ivana Blatného* (Souvislosti 1999, č. 3–4, s. 87–94). Ukázky dosud nepublikovaných básní, komentáře editorů (Vratislav Färber, Zbyněk Hejda, Antonín Petruželka) a další doprovodné texty k archivnímu fondu básníka obsahuje blok příspěvků nazvaný *Ivan Blatný: Pozůstalost* (Revolver Revue 2001, č. 47, s. 273–311). Kontinuitu i tvarové a významové posuny ve sbírkách Motýl a smrt a Smrt v září sledoval Ivo Harák v eseji *V punkvé poezie. Polistopadová vydání předlistopadových sbírek Jiřiny Haukové* (in *Nepopulární literatura*, Ústí nad Labem 1999, s. 50–56). Dosud nejúplnější vydání veršů Jiřiny Haukové (*Básně*, Praha 2000, ed. Michael Špirit) shrnuje v ediční poznámce (s. 941–1064) kromě detailních informací o rukopisech a vydáních jednotlivých sbírek i přepisy doprovodných textů, biografické kalendárium a bibliografický doplněk ke kritickému ohlasu autorčina díla. Ve stručných interpretačních pasážích zachycuje celek básnického díla Karla Šiktance stať Jiřího Brabce *Básník* (Literární noviny 1998, č. 27, s. 1, 7). Osamostatnění grafické podoby od rytmu veršů v Šiktancově poezii zkoumal Miroslav Červenka v analytické studii *Verš a rádek. Experiment Karla Šiktance s básnickým rytmem* (in *Styl a význam*, Praha 1991, s. 214–245). Šiktancovy sbírky Tanec smrti a Český orloj jako jedno z děl imaginativní linie české poezie (termín Reného Welleka) a v souvislosti s barokní literaturou sledoval Vladimír Papoušek v příspěvku *Imaginativní linie české poezie a dílo Karla Šiktance* (Tvar 2002, č. 18, s. 8–9). Na dvojdomost i provázanost Červenkovy poezie a vědecké práce a na obohacení jeho poetiky o prvky básnického experimentu poukázal Vladimír Karfík v doslovu ke knižnímu vydání tří samizdatových sbírek (in Miroslav Červenka: *Strojopisná trilogie*, Praha 1992, s. 199–204). Tentýž soubor analyzuje zejména z hlediska intertextuality studie Jany Hoffmannové a Bohuslava Hoffmanna *Dedikace a intertexty ve Strojopisné trilogii* (Česká literatura 2006, č. 2–3, s. 329–341). Ediční poznámka Michaela Špirta k soubornému vydání poezie Zbyňka Hejdy (in Zbyněk Hejda: *Básně*, Praha 1996, edd. Vratislav Färber, Antonín Petruželka, s. 287–356) shrnuje kromě základních bibliografických informací, vylíčení ediční historie jednotlivých sbírek též text klíčových dokumentů (korespondence, básnických rozhovorů) ke kritické a literárněhistorické recepci básnickova díla.

Systematickou badatelskou pozornost věnovala tvorbě autorů, kteří v 60. letech debutovali na stranách Tváře a Sešitů, Marie Langerová. Soubor jejích textů *Fragmenty pohybu. Eseje o české poezii* (Praha 1998) zahrnuje mj. monografické studie věnované dílu Petra Kabeše, Miloslava Topinky, Antonína Brouska, Jiřího Gruši a Ivana Wernische. Analýzu Brouskových sbírek Vteřinové smrti a Zimní spánek provedl Daniel Vojtěch ve studii *Nad poezií Antonína Brouska* (Literární noviny 1996, č. 1, s. 5). Celek poezie Pavla Šruta charakterizoval Miroslav Červenka v přehledové kritické stati *Pokus*

o Šruta (in *Obléhání zevnitř*, Praha 1996, s. 294–300). Na postižení Wernischova zájmu o anonymní lidovou tvorbu a její odlišnosti od tradičně vnímané folklorní tvorby se zaměřil Josef Kroutvor v eseji *Wernischovy překlady, překrady a básně* (in *Fernety. Kniha pro milovníky hořkých nápojů. Léta sedmdesátá a osmdesátá a také devadesátá*, Praha 1998, s. 547–553). Ve srovnávací perspektivě zachycuje tvorbu Josefa Lederera ze sledovaného období příspěvek Michala Jareše *Poezie Josefa Lederera a Oldřicha Tomana* (in sb. *Život je jinde...?*, Praha 2002, s. 191–197).

Souvislost s rockovou hudbou a surrealistickými zdroji, proměny undergroundové scény a dílo hlavních tvůrčích osobností (mj. Milan Knížák, Pavel Zajíček, Ivan M. Jirous, Egon Bondy, Milan Koch) zkoumal Martin Pilař v kapitole *Formování a ustálení nových podob českého undergroundu v 70. letech* (in *Underground. Kapitoly o českém literárním undergroundu*, Praha 1999, s. 67–91). Klíčové osobnosti české undergroundové poezie představil Martin Machovec se studií *Šestnáct autorů českého literárního podzemí. 1948–1989* (Literární archiv 1991 [vyd. 1992], č. 25, s. 41–75). Obecným postižením undergroundového hnutí a podrobnější charakteristikou osobnosti a díla Egoa Bondyho se zabýval dále Leszek Engelking ve své knižní publikaci *Surrealizm, underground, postmodernizm. Szkice o literaturze czeskiej* (Lodž 2001, zejm. s. 82–102). Komplexně se Bondyho básnickým dílem zabýval Oskar Mainx v monografii *Poezie jako mýtus, svědectví a hra. Kapitoly z básnické poetiky Egoa Bondyho* (Ostrava 2007). Autorský komentář Milana Knížáka, rozhovor s ním, další doprovodné příspěvky a zejména texty písní skupiny Aktual obsahuje publikace *Písně kapely Aktual* (Praha 2003). Je též doplněna ediční poznámkou Martina Machovce přibližující publikační osudy tohoto souboru textů i dobový literární kontext. Básnickou tvorbu Egoa Bondyho souhrnně hodnotí studie Martina Machovce *Egon Bondy. Pokus o náčrt geneze a vývoje básnického díla Egoa Bondyho* (Vokno 1990, č. 21, s. 52–64). Blok příspěvků (esejů, kratších studií, vzpomínek, obrazových dokumentů) věnovaných tomuto autorovi připravili k vydání Oskar Mainx a Martin Machovec pod názvem *Jeho veličenstvo Bondy. 20. 1. 1930 EB 76* (Host 2006, č. 1, s. 32–55). Ve stručných interpretačních medailonech sleduje tvorbu mladší undergroundové generace (mj. Petra Tařouna, Josefa Vondrušky či Quido Machulky) studie Petra Lyčky *K insitním autorům českého literárního undergroundu* (Host 2006, č. 1. s. 14–23). Detailní informace k jednotlivým původně samizdatově zveřejněným souborům Pavla Zajíčka (vysvětlení okolností jejich vzniku, cenný poznámkový aparát k jednotlivým textům) obsahuje ediční poznámka Martina Machovce zařazená do jejich souhrnného vydání (in Pavel Zajíček: *Zápisky z podzemí. 1973–1980*, Praha 2002, s. 521–548). Na analýzu komunikační perspektivy (potřeby sdělování, projevující se formou „epištol“), zdánlivě naivty skrývajících výrazovou vytříbenost i duchovní dimenze Magorových labutích písní se zaměřil Jiří Trávníček v interpretační studii *Běsy a stesky kajícíkovy* (in *Poezie poslední možnosti*, Praha 1996, s. 185–198). Trávníčkovu tezi o monotónní intonaci Jirousových básní na detailním rozboru jednoho tříveršů z Magorových labutích písní potvrdil Josef Štochl v příspěvku *Intonace a hlásková instrumentace v jednom Jirousově trojverší* (Česká literatura 1999, č. 6, s. 628–636). Přehledová stať Ivo Haráka *Když nejde o život, tak jde o hovno. Červotoč v oltaři* (in *Nepopulární literatura*, Ústí nad Labem – Varnsdorf 1999, s. 118–126) sleduje biografii, kunsthistorickou, esejistickou i literární tvorbu Ivana M. Jirouse. Souborné vydání Jirousových básní doprovodil podrobným poznámkovým aparátem a komentářem zaměřeným na ediční historii sbírek i jednotlivých skladeb

jeho editor Martin Machovec (in *Magorova summa*, Praha 1998, s. 794–827). Přehled po samizdatově vydaných sbírkách Jáchyma Topola zprostředkovává stať Jana Buryánka *Básnické počátky Jáchyma Topola. Juvenilní tvorba let 1979–1984* (Scarabeus 2000, s. 83–122). Existenciální dimenzi jako klíčový prvek tvorby J. H. Krchovského i způsoby jejího uměleckého ztvárnění zachytil Miroslav Balašův v esejích *Princip stínu* (in J. H. Krchovský: *Básně*, Brno 1998, s. 247–250). S básníky 19. století konfrontoval Krchovského lyriku Dalibor Tureček ve studii *Fikční světy lyriky J. H. Krchovského* (Česká literatura 2006, č. 2–3, s. 315–322). Specificky zaměřený motivický rozbor Krchovského poezie provedl Petr Hrtánek ve studii *Erotické motivy v poezii J. H. Krchovského* (Host 1998, č. 7, s. 18–25).

Institucionálním proměnám domácího surrealistického hnutí (zejm. vzniku Surrealistické skupiny v Československu), osobnostem s ním spojeným i tvůrčím aktivitám v 70. a 80. letech byla věnována převážná část dvojčísla časopisu *Analogon* (2004, č. 41–42, zejm. s. 29–101). Jednotlivé příspěvky sledují historii (František Dryje), organizační a programovou činnost (Bruno Solařík) či např. společné umělecké projekty (Vratislav Effenberger). Knižní výbor příspěvků Františka Dryje *Surrealismus není Umění* (Praha 2005) přibližuje výrazné surrealistické autory a jejich tvorbu (mj. Vratislava Effenbergra, Karla Šebka, Alenu Nádvorníkovou, Mikuláše Medka či Jana Švankmajera). Medailony jednotlivých tvůrců a úvodní poznámky k historické kontinuitě surrealismu obsahuje dále stať téhož autora *Existovat znamená být vnímavý aneb Jak se leze na střechu*, otištěná v antologii současné surrealistické tvorby nazvané *Letenka do noci* (Brno 2003, edd. František Dryje, Pavel Řezníček, s. 7–50). Výbor z veršů a próz Karla Šebka *Dívej se do tmy, je tak barevná* (Brno 1996, ed. Jan Nejedlý) byl doplněn editořovým doslovem *Tanec na žiletkách* (s. 127–146), soupisem autorova rukopisného díla i stručným přehledem sekundární literatury. Sylvie Richterová se ve studii *Přesto je třeba mluvit* (in *Místo domova*, Brno 2004, s. 118–131) zabývala zejména proměnami poetiky exilové tvorby Petra Krále v kontextu jejich surrealistických východisek. Královo dílo jako pokus o obnovení jednoty průzkumem přítomnosti a prázdna charakterizoval Michal Ajvaz v esejích *Poezie Petra Krále* (in *Tajemství knihy*, Brno 1997, s. 103–111). Krátkou úvahou Petra Krále *Nové návody k dýchání*, přibližující všestrannost uměleckého talentu Romana Erbena, je doplněn soubor jeho básnické tvorby *Artyčoky chána Kučuma* (Praha 1995, s. 171–175). Texty Stanislava Dvorského souhrnně charakterizoval tentýž autor v esejích *Black and blue. Koleje napříč tmou* (in Stanislav Dvorský: *Zborcené plochy*, Praha 1996, s. 139–156).

Prvním pokusem kriticky reflektovat stav současné české oficiální poezie byla Lukešova *Prozaická skutečnost* (Praha 1982), v níž autor proti stereotypům oficiální poezie a prózy postavil především snahu o skutečnou výpověď tak, jak ji cítil u písničkářů. Systematickou pozornost tvorbě oficiálních básníků 70. a 80. let (debutující autoři, Ivan Skála, Miroslav Florian, Vilém Závada) věnoval v recenzích a dalších převážně publicistických příspěvcích Antonín Brousek. Nejvýznamnější z těchto textů byly (včetně rozsáhlé přehledové stati *Botanizování na hřbitově*) zařazeny do souboru *Podřezávání větve* (Praha 1999, ed. Michael Špirit). Frekventovaným prométheovským tématem v poezii části těchto básníků se zabýval Richard Svoboda v příspěvku *Prométheus po poučení z krizového vývoje. K jednomu toposu české normalizační poezie* (in sb. *Normy normalizace*, Praha – Opava 1996, s. 50–57). Závěrečnou etapu Závadova díla včetně zhodnocení dobové kritické recepce a s důrazem na vzájemnou vazbu textů z jednot-

livých knižních souborů (doloženou mj. na základě shodného rukopisného souboru pracovních verzí) postihla Iva Málková v monografii *Hledání Viléma Závady. Tvůrčí cesty zvláště po roce 1945* (Olomouc 2003, zejm. s. 239–259). Na tvorbu oficiálně publikujících mladších básníků byly zaměřeny soubory textů Jaromíra Pelce *Nový obsah. Vývojové portréty ze současné české literatury* (Praha 1977) a Vladimíra Kolára *Mladé zápasy. Studie o mladé poezii* (Praha 1981), jež shodně vycházejí z dobovou ideologií podmíněného odmítnutí poezie 60. let jako období „krizového vývoje“. Přístup zmiňovaných autorů k hodnocení oficiálně vydávané literatury je podrobněji charakterizován v hlavním výkladu Dějin v kapitole věnované myšlení o literatuře. Podobný monotónní obraz nabízí rovněž množství doslovů a předmluv (nežřídka souběžně publikovaných jako studie i na stranách nemnoha dobových literárních periodik). Z dobové kritické reflexe jsou ze současného pohledu nejpřínosnější texty Vladimíra Macury, jež vykládal dobovou poetiku jako reakci na intelektuální a experimentální tendence poezie předchozího desetiletí. Úsilím po hledání jiné literatury se vyznačovaly dále doslovy Vladimíra Novotného.

Mnohdy opožděně debuty básníků 80. let s přihlédnutím k limitujícím faktorům dobového literárního života přiblížil Petr A. Bílek v příručce *Stavitelé křidel. Průvodce současnou českou poezií* (Praha 1991) a zejména v monografii „Generace“ *osamělých běžců* (Praha 1991). Samostatné medailony zde zachycují společné i individuální rysy poetik výrazných autorů (Zuzana Trojanová, Miroslav Hupčych, Jiřina Salaquardová, Sylva Fischerová, Svatava Antošová, Vladimír Křivánek, Lubomír Brožek, Jiří Rulf), závěrečné shrnující kapitoly charakterizují další tendence „mladé“ poezie. V celkových souvislostech Rulfova díla se jeho soukromě vydanými sbírkami i prvními oficiálními publikacemi z 80. let zabýval Pavel Janáček v doslovu *Záloha na portrét Jiřího Rulfa* (in Jiří Rulf: *Srdce metronomu*, Brno 2005, s. 217–228). Životní osudy a dílo Josefa Suchého sledují příspěvky sborníkové publikace *Černá a bílá pravda. Josef Suchý (1923–2003)* (Brno 2004, edd. Ludvík Štěpán, Ladislav Soldán). Kromě interpretačních a biografických statí obsahuje kniha rovněž ukázky z autorovy korespondence, některé jeho drobnější texty a memoárové glosy pamětníků.

Medailony věnované písničkářům – mj. Karlu Krylovi, Vladimíru Mertovi či Jaroslavu Hutkovi – obsahuje publikace Josefa Prokeše *Estetická výstavba české folkové písně v 60.–80. letech XX. století* (Brno 2005). Z hlediska sociologického a religionistického sledoval fenomén folkové hudby a tvorbu jeho vybraných autorů Zdeněk R. Nešpor v knize *Děkuji za bolest... Náboženské prvky v české folkové hudbě 60.–80. let* (Praha 2006). Dosud nejrozsáhlejší biografii Karla Kryla publikoval Vojtěch Kliment pod názvem *Akorát že mi zabili tátu. Příběh Karla Kryla* (Praha 2006). Kniha obsahuje rovněž soupisy starší literatury k tématu a Krylovu diskografii.

Konstanty (vzpomínání, téma lásky a smrti) i nové prvky Seifertovy poetiky (sílicí příběhovost, variované opakování dějů, prolínání časových rovin, glosování příběhů) ve sbírkách Deštník v Picadilly a Morový sloup zachytil Zdeněk Pešat v monografii *Jaroslav Seifert* (Praha 1991). Morový sloup podrobil analytickému pohledu Wolfgang Friedrich Schwarz ve studii *Odtrh, mýtus a montáž. Několik poznámek k „Morovému sloupu“ Jaroslava Seiferta* (Česká literatura 1995, č. 3, s. 316–326). Souvislý výklad proměn Holanovy tvorby doplněný základními biografickými informacemi i přiblížením kontextu vzniku jednotlivých skladeb či sbírek podal Jiří Opelík v monografii *Holanovské nápovědy* (Praha 2004). Zdeněk Kožmín ve své práci nazvané *Existencialita. Malé*

eseje k Holanově sbírce „Předposlední“ (Brno 2005) formou interpretačních miniesejů nabídl vhledy do téměř všech básní Holanovy sbírky Předposlední. Kožmínova kniha inspirovala Vladimíra Křivánka ve studii *V labyrintech Holanovy pozdní lyriky. Nad knihou Zdeňka Kožmína* (Česká literatura 2005, č. 2, s. 226–232) ke zformulování alternativních interpretací Holanovy lyriky vznikající od konce šedesátých let. Různorodé příspěvky k dílu básníka (interpretace některých prací vydaných v 60. letech, studie k autorově poetice, úvahy o Holanových překladech i překladech jeho děl do cizích jazyků) shrnuje rovněž publikace *Vladimír Holan a jeho souputníci. Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky. Sv. 2* (Praha 2006, ed. Vratislav Färber). Studie Giuseppe Dierny o aspektech komunikace a Xaviera Galmiche o ontologické diferenci v Holanově poezii byly otištěny ve sborníku *Vladimír Holan – Noční hlídka srdce* (Praha 2005, ed. Alena Petruželková). Holanovu dílu byla dále věnována publikace *Úderem tepny. Sborník ze semináře k interpretaci básnického díla Vladimíra Holana* (Praha 1986). Kromě vzpomínkových textů, esejů a studií, částečně později publikovaných v souborech jednotlivých příspěvatelů, obsahuje rovněž blok příspěvků věnovaných literárním pořadům z Holanova díla a úvahám o možnostech jeho umělecké interpretace. Biografii Vladimíra Holana detailně na základě znalosti jeho písemné pozůstalosti, zpráv přátel i rodinných příslušníků a vyprávění samotného básníka zpracoval Vladimír Justl v 10. svazku básnickových sebraných spisů nazvaném *Bagately* (2., upravené vydání Praha 2006). Výklad objasňuje mj. složitou genezi a ediční historii jednotlivých prací z 60. let, svazek dále obsahuje seznamy veškerých autorových básní (seřazené jak podle názvů, tak podle incipitů) i další cenné dokumentární materiály. Mnohohlasí jako podstatný rys básnickovy poetiky, jeho funkce a typy zkoumala Sylvie Richterová v příspěvku *Polyfonie v poezii Vladimíra Holana* (in *Ticho a smích*, Praha 1997, ed. Karel Jadrný, s. 151–164). Interpretační příspěvky zaměřené jak na celek básníkovy díla, tak na jednotlivé knihy vydané ve sledovaném období shrnuje výběr z prací Zdeňka Kožmína *Studie a kritiky* (Brno 1995, zejm. s. 167–191).

Funkci a podobu zaumných textů v Mikuláškově tvorbě přibližuje studie Jiřího Opejíka *Zaumné verše v poezii Oldřicha Mikuláška* (Česká literatura 1990, č. 4, s. 321–336). Autorem třetí části této studie, analyzující „jazyk“ těchto veršů a provádějící jeho typologické zařazení, je Pavel Vašák. Motiv démonické postavy v celku Mikuláškovy básnické tvorby (mj. i ve sbírkách Krajem táhne prašivec a Ortely a milosti) sledoval Roman Burián v příspěvku *Vyvolavač, prašivec, Agogh, blázen... Motiv děmona v poezii Oldřicha Mikuláška* (Tvar 1994, č. 4, s. 16–17). Mikuláškovu sbírku Agogh důkladně interpretoval Jiří Trávníček ve stati *Král černé nicoty a sebezmaru* (in *Poezie poslední možnosti*, Praha 1996, s. 150–165). Interpretace Skácelových sbírek, vydaných během sledovaného období, i stručnou charakteristiku básnickových osudů obsahuje monografie Zdeňka Kožmína *Skácel* (3., doplněné vydání Brno 2006, zejm. s. 52–86). Formální propracovanost autorových cyklů čtyřverší a intenzitu výrazu s inovací starých tematických okruhů ve sbírce Odlévání do ztraceného vosku vyzdvihl Květoslav Chvatík ve stati *O Janu Skácelovi a druhé etapě jeho básnického díla* (in *Melancholie a vzdor. Eseje o moderní české literatuře*, Praha 1992, s. 119–127). Typologizaci výskytů jednoho z důležitých slov Skácelovy poezie provedl Jiří Trávníček v příspěvku „*Ticho*“ *Jana Skácela. Sémantická kvalifikace básníkovy klíčového slova* (in Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada literárněvědná [D] 1988, č. 35, s. 72–81). V analytické studii *Skácelova barevnost* (in Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity,

Literární věda 2000, č. 4, s. 77–82) přiblížil Jiří Opelík výtvarné kvality Skácelovy poezie a zaměřil se zejména na charakterizační a hodnotové aspekty tematizovaných barev. Nad funkcemi a kontexty folklorních motivů ve Skácelově poezii se zamýšlel Vladimír Křivánek ve studii *Piseň o vině a lítosti. Folklor v básnickém světě Jana Skácela* (Tvar 2000, č. 8, s. 1, 4–5). Moravské motivy v poezii Jana Skácela a Oldřicha Mikuláška analyzoval Jiří Trávníček ve studii *Moravská inspirace v poezii Oldřicha Mikuláška a Jana Skácela* (Česká literatura 1990, č. 4, s. 337–346).

■ Próza

Vývoj prózy 70. a 80. let zasazený do dobového společenského a politického kontextu sleduje monografie Mileny Koskové *Hledání ztracené generace* (2., doplněné a přepracované vydání, Praha 1996). Práce je po úvodním syntetizujícím výkladu členěna na monografické kapitoly věnované jednotlivým autorům či skupinám autorů (mj. Bohumil Hrabal, Josef Škvorecký, Milan Kundera, experimentální próza, Ladislav Fuks, Vladimír Páral či Ludvík Vaculík). Vzájemný vztah jednotlivých komunikačních okruhů („oficiálního“, samizdatového a exilového) přiblížil Ivo Bock v úvodní části své studie *Jedna česká literatura? K některým tendencím „oficiální“, samizdatové a exilové prózy 1969–1989* (Česká literatura 1992, č. 1, s. 67–84). Ve stručném přehledu pak, především s akcentem na motivickou analýzu, přiblížil vybraná prozaická díla sledovaného období. Přehledový charakter má studie Lubomíra Machaly *Podoby české a slovenské prózy v letech 1969–1989* (kandidátská disertační práce, Bratislava – Olomouc 1993). Obecnější charakteristiku vývoje českého románu a analytické stati zaměřené na klíčové dobové prózy Milana Kundery, Vladimíra Párala a Ludvíka Vaculíka obsahuje sborník *Czech Literature since 1956. A Symposium* (New York 1980, edd. William Edward Harkins, Paul I. Trensky). Podnětné medailony přibližující tvorbu Bohumila Hrabala, Josefa Škvoreckého a Ivana Klímy shrnuje práce dalšího zahraničního bohemisty Roberta Portera *An Introduction to Twentieth-Century Czech Fiction. Comedies of Defiance* (Brighton 2001). Jiří Pechar v knižní publikaci *Nad knihami a rukopisy* (Praha 1996) shromáždil své studie, rozborly a kritické texty sledující systematicky samizdatově publikovanou prózu 70. let. Jednotlivé stati přibližují mj. klíčová díla Pavla Kohouta, Alexandra Klimenta, Ludvíka Vaculíka, Josefa Škvoreckého, Karla Pecky či Jiřího Gruši. Rozsáhlejší eseje Václava Černého charakterizující tvorbu řady autorů, ze sledovaného období zejména Bohumila Hrabala, Ludvíka Vaculíka, Karla Pecky a Jiřího Gruši byly zařazeny do publikace *Eseje o české a slovenské próze* (Praha 1994, edd. Eva Červinková, Jan Šulec). Esejistické příspěvky a interpretace Jiřího Kratochvila (kromě obecněji zaměřených příspěvků též zaměřené na texty Milana Kundery, Sylvie Richerové či Ludvíka Vaculíka) obsahuje soubor *Příběhy příběhů* (Brno 1995). Rozsáhlejší studie Květoslava Chvatíka věnované dílu předních dobových prozaiků (Josefa Škvoreckého, Milana Kundery, Bohumila Hrabala, Ludvíka Vaculíka, Libuše Monfkové a Věry Linahrtové) shrnuje publikace *Melancholie a vzdor. Eseje o moderní české literatuře*, Praha 1992). Kromě synteticky koncipované studie *Pohled na českou poválečnou prózu*, přibližující v širším historickém kontextu podstatná prozaická díla sledovaného období, byly do třetího oddílu výběru Květoslava Chvatíka *Od avantgardy k druhé moderně. Cestami filozofie a literatury* (Praha 2004, ed. Jan Schneider) zařazeny i další příspěvky monograficky

zkoumající práce výrazných prozaiků (Milan Kundera, Jaroslav Putík či Jiří Kratochvíl). Chvatíkovy recenzní texty a úvahy k domácí i exilové próze obsahuje dále kniha *Pohledy na českou literaturu z ptačí perspektivy* (Praha 1991).

Přehled po dobové prozaické produkci doma oficiálně vydávané, samizdatu i exilu zprostředkovávají texty Milana Jungmanna otištěné v souboru *Cesty a rozcestí. Kritické stati z let 1982–1987* (Londýn 1988). Další autorovy obdobně zaměřené kritické příspěvky shrnuje kniha *Průhledy do české prózy*, Praha 1990). Z období nedlouho po listopadu 1989 pak pochází soubor Jungmannových recenzí a drobné literární publicistiky nazvaný *V obklíčení příběhů* (Brno 1997). Reflektuje rovněž díla autorů ze sledovaného období poprvé vydávaná v domácích nakladatelstvích. Kritické texty Milana Suchomela z 80. let, zaměřené především na oficiálně vydávanou prózu, souhrnně zpřístupňuje kniha *Co zbylo z recenzenta. Literární kritika 1954–1994* (Brno 1995, ed. Jitka Bednářová). Publicistické příspěvky Františka Benharta z českého a slovinského literárního tisku i doprovodné texty ke knižním vydáním obsahuje výbor *Jedna a jedna. Kritické texty o české a slovinské literatuře (1963–1998)* (Praha 1999). Svě doslovy k vydáním jednotlivých (převážně prozaických) knih a studie otištěné časopisecky shrnul Miloš Pohorský do práce *Zlomky analýzy. K poválečné české literatuře* (Praha 1990). Opakovaně se v nich vracel zejména k dílu Ladislava Fukse, Josefa Nesvadby, Vladimíra Párala, Jana Otčenáška a Bohumila Hrabala. Stručné charakteristiky více než sedmi desítek prozaických děl sledovaného období obsahuje příručka *Slovník české prózy 1945–1994* (Ostrava 1994, edd. Blahoslav Dokoupil, Miroslav Zelinský), jednotlivá hesla jsou doplněna odkazy na další literaturu k tématu. Pouze na díla antiutopického charakteru (mj. na texty Egona Bondyho, Vladimíra Párala, Jana Křesadla, Jiřího Gruši, rovněž ovšem na „klasické“ sci-fi) se zaměřil Petr Hrtánek v monografii *Negativní utopie v české próze druhé poloviny 20. století* (Ostrava 2004). Provedl v ní srovnávací motivickou a tematickou analýzu, rozbor postav a narativních strategií těchto textů.

Dílu Egona Hostovského byly věnovány monografie Františka Kautmana *Polarita našeho věku v díle Egona Hostovského* (Praha 1993), Vladimíra Papouška *Egon Hostovský. Člověk v uzavřeném prostoru* (Jinočany 1996) a jednotlivé příspěvky sborníkové publikace *Návrat Egona Hostovského. Mezinárodní vědecké sympozium o životě a díle Egona Hostovského* (Praha 1996, ed. František Kautman). Tématu se týkal rovněž blok referátů otištěný ve sborníku *Hlavní téma: psychologická próza* (Hradec Králové 1994, edd. Nella Mlsová, Jan Dvořák, s. 39–90). Rekapitulaci dosavadní literatury u Bedřicha Svatošovi a stručnou charakteristiku jeho prací, rovněž z posledního období jeho tvůrčího vývoje, obsahuje příspěvek Vladimíra Novotného *Nenápadný zjev v české literatuře. Nad exilovou tvorbou spisovatele Bedřicha Svatoše* (in *Bedřich Svatoš. Osud českého spisovatele ve 20. století*, Milín – Příbram 2001, s. 33–46). Konferenční sborník, v němž byl text otištěn, nabízí rovněž další příspěvky k osudu a dílu tohoto autora. Vladimír Novotný ve stati *Jinakost okouzlené duše Nikolaje Terleckého* (in *Problémy a příběhy. Od Puchmajera k Páralovi*, Praha 2001, s. 247–258) stručně rekapituloval biografii a tvorbu Nikolaje Terleckého. Podnětnou interpretaci Kovtunova románu Pražská ekloga, charakterizující mj. vztah některých groteskně travestujících epizod k reálným historickým událostem, provedl Josef Jedlička v *Doslovu* k prvnímu domácímu oficiálnímu vydání knihy (in Jiří Kovtun: *Pražská ekloga*, Brno 1992, s. 243–246). Celek prozaické tvorby Viktora Fischla s postižením hlavních tematických okruhů jeho tvorby (řád, rodina, přátelství, širší společenství) sleduje stař Jana Lopatky *Prozaik Viktor Fischl* (Židovská ročenka 5753,

1992/1993 [1992], s. 205–208). Připojená bibliografie (s. 208–210) zachycuje hebrejská, německá a další vydání Fischlových knih. Populárně laděnou publikaci, zaměřenou jak na životní osudy autora (obsahující mj. útržky jeho vzpomínek, rozhovorů a korespondence s ním), tak na jeho básnické a prozaické práce, vydala Milena Kaďůrková pod názvem *Setkání s Viktorem Fischlem* (Praha 2002). Zachycení posledních let života Jana Čepa i charakteristiku jeho autobiografického eseje *Sestra úzkost* obsahuje knižní práce Mojžíra Trávníčka *Pouť a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa* (Brno 1996).

Na textech Josefa Škvoreckého, Vlastimila Třešňáka, Jana Nováka, Lubomíra Martínka a Ivy Pekárkové sledoval prolínání různých jazyků Petr Mareš v kapitole „*Poněvač hír vír in Keneda. Vícejazyčnost v české exilové próze*“ (in „*Also nazdar!*“ *Aspekty textové vícejazyčnosti. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia*, sv. 142, Praha 2003, s. 121–157). Životním osudům a dílu autorů postižených komunistickým režimem je věnována knižní publikace Jana Lukeše *Stalinské spirituály. Zkušenost politických vězňů 50. let v české próze* (Praha 1995). Kromě vyličení historického kontextu doby obsahuje medailony jednotlivých osobností (Jiřího Hejdy, Jiřího Muchy, Karla Pecky, Jiřího Stránského a Jana Beneše) se stručnou rekapitulací biografie a charakteristikou díla; publikace je rovněž doplněna soupisem další literatury k tématu. Souborné vydání všech prozaických knih Karla Michala doplnila editorka Milena Masáková *Komentářem s poznámkami k vydávání autorova díla a dalšími doplňkovými texty* (rozhovor a vzpomínka na Karla Michala, in Karel Michal: *Soubor díla*, Praha 2001, ed. Milena Masáková, s. 667–712). Stručné charakteristiky knih Arnošta Lustiga s připomínkou kritického ohlasu a souběžným zachycením podstatných událostí dobového literárního života, autorovy biografie i kontextu doby spojil Aleš Haman v práci *Arnošt Lustig* (Praha 1995). Analýzu románu Oty Filipa Nanebevzetí Lojzka Lapáčka s vyzdvižením jeho role ve vývoji dobové prózy, charakteristikou principu opakování a variací jako klíčového stavebního prvku a přiblížením vztahu díla k biografickým a dějinným skutečnostem provedl Jiří Holý ve studii *Ota Filipa Lojzek – Lapáček – Roman* (in *Transfer/Vertreibung/Aussiedlung im Kontext der tschechischen Literatur: Transfer/vyhnání/odsun v kontextu české literatury*, Brno 2004, edd. Gertraude Zandová, Jiří Holý, s. 107–124). Na aspekt prostoru, jeho zachycení a funkci v uvedeném románu i v dalších autorových dílech se zaměřil Libor Magdoň v příspěvku *Filipův model regionalistického románu* (in *Region a jeho reflexe v literatuře. Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity*, 1997, č. 171, s. 125–132). Vztah autobiografičnosti a literární fikce v prvotině Zdeny Salivarové zkoumá studie Dobravy Moldanové *Zdena Salivarová jako autorka a jako literární postava* (in *Žena – jazyk – literatura*, Ústí nad Labem 1996, ed. Dobrava Moldanová, s. 163–166).

Formování Škvoreckého poetiky v juvenilních prózách i její proměny ve zralých románech a povídkových celcích sledovala Helena Kosková v knižní publikaci *Škvorecký* (Praha 2004). Autorka připomíná společenský a literární kontext jejich vzniku, detailně sleduje výstavbu dialogů postav, používaný jazyk, vypravěčské postupy i recenzní hodnocení a interpretace jednotlivých próz; rekapitulace dosavadní literatury je shrnuta v závěrečném přehledu. Do interpretačních kapitol věnovaných jednotlivým Škvoreckého románům, celku kratších próz a detektivek je členěna monografie Pavla Trenského *Josef Škvorecký* (Praha 1995, přel. Aleš Haman). Autor se v ní soustředil zejména na postžení tematické a motivické vrstvy těchto prací. Inovacím narativních postupů a sémantické rovině celku prozaikova díla se podrobněji věnoval Petr Poslední

v publikaci *Ironická mimeze (v prózách Josefa Škvoreckého)* (Tvar 1996, Edice Tvary, sv. 1). Cenným příspěvkem k souhrnu autorova prozaického díla je monografie Sama Soleckého *The Prague Blues. The Fiction of Josef Škvorecký* (Toronto 1990). Důkladněji je v ní rozebrána mj. jazzová inspirace Škvoreckého románů a povídek. Rozmanitými aspekty díla se zabývají jednotlivé příspěvky ze symposia věnovaného autorově jubileu. Soubor *Škvorecký 80* (Praha 2005, edd. Helena Kupcová, Michal Příbáň) obsahuje studie zaměřené na souvislosti autorových próz s existencialismem, populární literaturou, se středoevropským literárním kontextem, příspěvky analyzující mj. jednotlivá témata a motivy, postavy jeho románů i vzpomínkové texty. Postavu Dannyho Smiřického v porovnání s hlavním protagonistou trilogie Philipa Rotha, rovněž ovšem s dalšími literárními postavami, zejména z dobové české literatury přiblížil Igor Hájek v příspěvku *Carnovsky, Smiřický, Zuckermann & Co; příběh smíšených identit* (in *Prokletá i pozeňaná. Eseje o české literatuře* (Praha 2007, ed. Martin Pilař, s. 114–126). Uvedené práce v odkazech rovněž zachycují další rozsáhlou literaturu věnovanou autorovu dílu.

Kunderovu poetiku prostřednictvím přehledných a vyvážených analýz jednotlivých románových prací nejdůkladněji přiblížil Květoslav Chvatík v monografii *Svět románů Milana Kundery* (Brno 1994). Dílo rovněž sledoval v širším kontextu jako součást evropské románové tradice. Na celkové postižení života a tvorby autora se zaměřila Helena Kosková v knižní publikaci *Milan Kundera* (Jinočany 1998). Z hlediska novějších podnětů teorie vyprávění zkoumal romány téhož autora Tomáš Kubíček v práci *Vyprávět příběh. Naratologické kapitoly k románům Milana Kundery* (Brno 2001). Esejistickou formou se zabývala rovněž především autorovými romány Eva Le Grandová v knize *Kundera aneb Paměť touhy* (Olomouc 1998, přel. Zdeněk Hrbata). Systém motivů a vztahů mezi motivy v rámci celku Kunderova románového díla (bez ohledu na hranice jednotlivých románů) ve filozoficky orientované práci *Království motivů. Motivická analýza románů Milana Kundery* (Praha 2005) přiblížil Jakub Češka. Uvedené monografické knižní práce v příslušných přehledech zpravidla rekapituluji starší literaturu k tématu. Zprávu o reflexi Kunderova díla v anglojazyčné kritice podal Petr A. Bílek v příspěvku *Kunderovské anglofonní reflexe* (Tvar 1996, č. 14, s. 17–18). Novější anglofonní kunderovskou literaturu shrnul Michal Bauer v referátu *Milan Kundera pod dvěma tyraniemi* (in *Jak reflektujeme českou literaturu vzniklou v exilu*, Praha 2000, s. 89–107). Petr A. Bílek zhodnotil rovněž recepci Kunderova díla domácí literární kritikou (od padesátých let) ve stati *A Journey of a Name from the Realm of Reference to the Realm of Meaning. The Reception of Milan Kundera within the Czech Cultural Context* (Kosmas 2003/2004, č. 1, s. 15–27). Francouzský kontext sledoval Jean Bessiére v přehledovém příspěvku *The Reception of Milan Kundera in France* (Kosmas 2003/2004, č. 1, s. 1–14). Kunderovo románové dílo jako palimpsest zkoumal Peter Bugge ve studii *Clementi's Hat; or, Is Kundera a Palimpsest?* (Kosmas 2003, č. 2, s. 1–26), text sleduje rovněž recepci autorova díla v Dánsku. Přehled ohlasu tohoto díla v britském prostředí shrnuje stať Michelle Woods *A Very British Bohemian? The Reception of Milan Kundera and his Work in Great Britain* (Kosmas 2003, č. 2, s. 27–43). Románu Nesmrtelnost i dalších děl Milana Kundery se v esejistickém souboru *Ticho a smích* (Praha 1997) opakovaně dotýká Sylvie Richterová. Z hlediska koncepcí historie, diskutovaných v Kunderových románech i esejích, pojednala Richterová o autorově díle ve studii *Svět, ve kterém nežijeme. Historie a metahistorická funkce v románech Milana Kundery* (in *Místo domova*, Brno 2004, ed. Petr Šrámek, s. 172–191).

Kohoutovu prózu *Z deníku kontrarevolucionáře aneb Životy od tanku k tanku* detailně analyzoval Jakub Češka ve studii *Kontrarevolucionářova hlubina bezpečnosti?* (Česká literatura 2000, č. 3, s. 253–288). Srovnání tří antiutopických děl – románů Pavla Kohouta (Katyně), Ladislava Fukse (Myši Natalie Mooshabrové) a Martina Harníčka (Maso) – a jejich charakteristiku ve vývojové perspektivě žánru podala Dorota Bielecová v příspěvku *Imaginace proti totalitě – český antiutopický román* (in *Ideologie a imaginace. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Moravica, Studia Moravica* 4, 2006, s. 193–198). Fenomémem exilu (rovněž otázkami identity, vlasti, jazyka či integrace) v díle Jiřího Gruši, Oty Filipa a Libuše Moníkové se zabývá monografie Alfrun Kliems *Im Stummmland. Zum Exilwerk von Libuše Moníková, Jiří Gruša und Ota Filip* (Frankfurt nad Mohanem – Berlín – Bonn – Brusel – New York – Oxford – Vídeň 2002). Souhrnnou charakteristiku vývoje Grušovy tvorby s důrazem na interpretaci a přehled recepce (samizdat a německy mluvící země) autorova románu *Dotazník aneb Modlitba za jedno město* podal jeho editor – Jiří Trávníček – v *Komentáři* k vydání v České knižnici (Praha 2004, s. 259–298). Text zahrnuje rovněž komentovaný přehled literatury o Grušově díle. Ve srovnávací perspektivě (zejména v souvislosti s autorským překladem vlastního díla a teoretickou reflexí změny jazyka, dále ovšem s rozbořem téhož fenoménu v pozdějším díle Oty Filipa) zkoumala exilové práce Jiřího Gruši Renata Cornejo ve studii *Stimmen aus dem „Stummmland“: Zum Sprachwechsel von Jiří Gruša und Ota Filip* (Brücken. Neue Folge 2004 [2005], sv. 12, s. 251–264). Na pozadí žánru vývojového románu a se zřetelem k řadě děl evropského písemnictví novověku interpretoval Grušův román Dalibor Dobiáš ve studii *Zlo v Dotazníku* (Svět literatury 2000, č. 19, s. 76–82).

Reflexe próz Jana Trefulky, Edy Kriseové a Alexandra Klimenta, původně publikované v samizdatu a exilu, věnil Zdeněk Rotrekl do souboru svých esejistických příspěvků *Skryté tváře. Spisy 5* (Brno 2005, s. 233–293). Rozbor použití spisovných a nespisovných prostředků a jejich funkce ve významové výstavbě textu Jana Trefulky provedl Ondřej Hausenblas ve studii *Nespisovnost ve výstavbě Trefulkovy novely O bláznech jen dobré* (Česká literatura 1998, č. 5, s. 518–535). Kritický medailon Alexandra Klimenta s přiblížením kontextu literatury 60. let jako východiska pro charakteristiku autorova pozdějšího díla obsahuje esej Miloše Pohorského *Próza jako výraz morálního svědomí* (in Alexandr Kliment: *Nuda v Čechách*, Praha 1990, s. 205–209). Klimentovu prózu *Basic love* a její univerzalistické prvky řadící ji k proudu moderní světové regionalistické (či magickorealisticke) literatury interpretovala Alena Zachová ve studii *Antropokosmologické konstanty Klimentova Basic love* (in *Mýtus jako paměť prózy*, Hradec Králové 2001, s. 49–56). Souhrnnou charakteristiku próz Karola Sidona ze sledovaného období provedl Emil Lukeš v příspěvku *Kdo jsem* (Tvar 1992, č. 17, s. 9–10). Tentýž autor ve stati *Nad Klímovým Soudcem z milosti* (Tvar 1992, č. 27, s. 4–5) zmapoval genezi Klímova románu, připomněl jeho kritický ohlas a analyzoval jednotlivé vrstvy jeho výstavby. Román Evy Kantůrkové v souvislosti s tradicí vězeňské literatury zkoumal František Kautman v příspěvku *Eva Kantůrková a její Přítelkyně z domu smutku* (in *O literatuře a jejích tvůrcích. Studie, úvahy a stati z let 1977–1989*, Praha 1999, s. 171–178). Ve studii *Vaculík & Procházková. Czech sexual poetics or polemics?* (Slovo a smysl 2005, č. 3, s. 197–210) interpretovala Ellena Sokolová texty uvedených autorů; Procházkové Smolná kniha je zde charakterizována jako dílo psané „feministickou poetikou“.

Zejména na tvorbu autorů, kteří své knižní prvotiny vydali až v exilu (Sylvie Richterová, Ivan Binar, Vlastimil Třešňák, Jaroslav Vejvoda, Jan Novák, Jan Pelc, Jan Křesadlo,

Karel Srpen, Jiří Klobouk), se zaměřila Joanna Czaplińska v monografii *Tožsamość banity. Problematyka autoidentyfikacji w młodej czeskiej prozie emigracyjnej po 1968 roku* (Štětín 2006). Knihu otevírá část objasňující historický kontext posrpnové emigrační vlny, po níž následuje soubor interpretačních studií, v nichž je hlavní pozornost věnována otázkám identity a vlivu „velkých“ dějin na lidské individuum. Celek díla Jaroslava Vejvody s důrazem na jeho ústřední tematické zaměření na fenomény exilu a cizoty sledovala Helena Kosková ve studii *Fenomén cizosti v díle Jaroslava Vejvody* (in *Jinakost, cizost v jazyce a literatuře*, Ústí nad Labem 1999, edd. Dobrava Moldanová, Marie Čechová, s. 309–314). Část kritických ohlasů Vejvodova souboru povídek *Plující andělé, letící ryby* a charakteristiku poetiky těchto próz shrnul Vladimír Křivánek v příspěvku *Návraty do ztracených rájů – dílo Jaroslava Vejvody. K situaci a recepci posrpnové exilové literatury* (in *Jak reflektujeme českou literaturu vzniklou v exilu*, Praha 2000, s. 143–149). Dílo Libuše Moníkové z pozice středoevropanství prostřednictvím charakteristik dimenze času, výkladu individua a dimenze prostoru přiblížila Gertraude Zandová ve studii *Libuše Moníková. Prager Deutsche, Mitteleuropäin* (Litteraria humanitas 2002, sv. 11, s. 279–291). Na analýzu tematické roviny románu Libuše Moníkové, jeho intertextových vazeb a charakteristik postav se zaměřil Josef Boček ve stati *Radostné koulení osudového kamene. Pokus o interpretaci vybraných aspektů románu Libuše Moníkové „Die Fassade“* (Tvar 1998, č. 6, s. 10–11). Rozbor „feministické poetiky“ Ivy Pekárkové se zdůrazněním autorčiny bilingvnosti a jejího vztahu k dvěma odlišným kulturním prostředím provedla Ellena Sokolová v příspěvku *From Prague to New York City. The Feminist Poetics of Iva Pekárková* (*Brown Slavic Contributions. Modern Czech Studies* 1999, sv. 11, s. 74–85).

Ve studii *Obrana paměti. Čas a skutečnost v české literatuře sedmdesátých let, jejich povaha a důsledky aneb Co způsobuje narativ* (Česká literatura 2004, č. 3, s. 324–353) se Tomáš Kubíček zaměřil na žánry na rozhraní veřejného a soukromého psaní, krásné literatury a písemného dokumentu. Autor kombinuje hledisko teoretické s historickým, historicky se snaží vysvětlit z kulturního a myšlenkového kontextu normalizace důvod jejich obliby. Výběr z dobové reakce kritiky na vydání rozsáhlého celku pamětí Václava Černého i následné polemické střety shrnul František Knopp v edici *Paměti Václava Černého v kritickém zrcadle exilu a disentu. 1983–1989* (Tvar 1995, Edice Tvary, sv. 6). Z významných přetištěných příspěvků to jsou např. texty Milana Šimečky, Jana Vladislava či Reného Welleka, publikace v bibliografickém přehledu shrnuje rovněž další kritické texty týkající se tohoto díla. Okolnosti vzniku souboru portrétů Čtrnáctero zastavení přiblížil Bedřich Fučík v textu *Díkuplné rekviem*, přesné údaje o jednotlivých statích podali editoři Vladimír Binar a Mojmír Trávníček v ediční poznámce k vydání této knihy v projektu Fučíkových spisů (in *Čtrnáctero zastavení*, Praha 1992, s. 335–350). Problematice jednoho z typů memoárové literatury – literatuře deníkových záznamů – se opakovaně věnoval především v kritických statích Jiří Cieslar. Svě texty na toto téma shrnul do souboru *Hlas deníku* (Praha 2002). Divišovu Teorii spolehlivosti podnětně sledoval Martin Hybler v delší kritické stati *Divišovo prorocství* (Kritická příloha Revolver Revue 1995, č. 3, s. 40–44). Vaculíkův Český snář jako „velký román“ odlišný od realisticko-naturalistického typu románu v souvislosti s ruskou tradicí žánru přiblížil Vladimír Svatoň ve stati *Český román? Vaculíkův Český snář* (in *Z druhého břehu. Studie a eseje o ruské literatuře*, Praha 2002, s. 549–554). Totéž dílo komplexně analyzovala Sylvie Richterová ve studii *Český snář Ludvíka Vaculíka* (in *Slova a ticho*, Praha 1991,

s. 107–125); v kontextu tradice žánru literárního deníku v české literatuře 20. století (Orten – Kolář – Vaculík) o něm pojednala ve studii *Etika a estetika literárního deníku* (in *Místo domova*, Brno 2004, ed. Petr Šrámek, s. 36–49). Rozmanité reflexe a komentáře románu v rozmezí od interpretačních studií (Vladimír Karfík) po marginálie (Vaculíkův záznam poznámek k rukopisu od vyslychajícího důstojníka StB) shrnuje sborník *Hlasy nad rukopisem Vaculíkova Českého snáře* (Praha 1991). Jazykovou analýzu Českého snáře (mj. rozbor textových strategií, problematiky intertextuality) provedla Světlá Čmejrková v příspěvku *Jazykové a jiné schválnosti Ludvíka Vaculíka. Český snář* (in *Přednášky z 37. a 38. běhu Letní školy slovanských studií*, 1995, s. 169–179). Srovnání fejetonů téhož autora s fejetonistickou tvorbou jeho velkých domácích předchůdců (Jan Neruda, Karel Čapek) a rozbor jejich novátorských rysů provedl František Kautman ve studii *Fejeton Ludvíka Vaculíka. Několik poznámek* (in *O literatuře a jejích tvůrcích. Studie, úvahy a stati z let 1977–1989*, Praha 1999, s. 137–148).

Cenné informace k próze undergroundu shrnují jednotlivé příspěvky již zmiňovaného sborníku *Literární archiv* (1991, č. 25) věnovaného problematice samizdatu. Ambivalentností literárních postav Zbyňka Fišera a Egona Bondyho v souboru rozmanitých textů z padesátých a sedmdesátých let se zabýval Jaromír F. Tylpt v esejí *Bondy nejen Bondyho* (Host 1997, č. 3, s. 21–35). Bondyho prózy publikované v samizdatu a jejich význam pro undergroundové hnutí přiblížil Milan Machovec v esejí *Přízračný svět Egona Bondyho* (in *Egon Bondy: Cesta Českem našich otců*, Praha 1992, s. 174–178). Prózy Petra Placáka Medorek a Víta Kremličky *Loďní deník* spolu s prvotinou Zuzany Brabcové v kontextu postmoderny sleduje příspěvek Karin Pohankové *Směřování mladé generace v próze osmdesátých let* (Česká literatura 1996, č. 2, s. 181–187). Analýzu Medorka z hlediska jazykové výstavby, zejména se zřetelem na použití prostředků spisovného a nespisovného jazyka provedl Ondřej Hausenblas ve stati *Placákův Medorek jako čin lingvistický* (Naše řeč 1994, č. 1, s. 6–13). Ve srovnání s autobiografickými prózami Pavla Kohouta charakterizuje Karen Gammelgaardová novelu Terezy Boučkové *Indiánský běh* v příspěvku *Dcera kontrarevolucionáře* (Kritický sborník 1993, č. 4, s. 32–40).

Většinou oficiální normalizační prózy byla dosud věnována nevelká pozornost. Prameny zde tak stále zůstávají především recenze a dobové literárněkritické stati. Dokumentární charakter mají soubory recenzí mapující oficiální dobovou prozaickou produkci. Z normalizačního statu quo vycházely úvahy předních představitelů marxistické kritiky a literární vědy Františka Buriánka (*O současné české literatuře. Výbor z kritických statí 1945–1980*, Praha 1982), Vladimíra Dostála (*Zrcadla podél cesty. K české próze 1969–1974*, Praha 1987), Hany Hrzalové (*O české literatuře dneška*, Praha 1987) či Štěpána Vlašína (*Léta zraní. O české próze osmdesátých let*, Praha 1989; *Na přelomu desetiletí. O české próze konce sedmdesátých a začátku osmdesátých let*, Praha 1985; *Ve škole života. O české próze sedmdesátých let*, Praha 1980). Soubor studií a úvah Josefa Hrabáka *Jedenáct století* (Praha 1982) obsahuje mj. texty *Sonda do naší prózy z první poloviny sedmdesátých let* (s. 287–321), *Účtování s krizovými léty* (o prózách s tématem roku 1968, s. 316–317) a *K problémům soudobé románové epiky* (s. 322–335). Přehledový charakter má *Průvodce po nových jménech české prózy I., II.* Petra Bílka (příloha časopisu *Tvorba*, 1981, č. 39–40).

Josef Škvorecký se v souboru úvah a studií shrnutých v druhé části knihy *Na brigádě* (Toronto 1979, spolu s Antonínem Brouskem) zabýval proměnou poetiky nových děl Vladimíra Párala a Ladislava Fukse, analyzoval ovšem rovněž – v kapitole příznačně

nazvané *Několik poznámek k psychopatologii současné české prózy* – oficiální normalizační produkci na příkladě románů Karla Houby, Jiřího Hájka a Alexeje Pludka (též in *Podivný pán z Providence a jiné eseje*, Praha 1999). Snaha nalézt skrytý společenskokritický rozměr české normalizační literatury, tedy to, co tato literatura vypovídá o společnosti, jež ji stvořila, určila studii anglického bohemisty Roberta B. Pynsenta *Společenská kritika v české literatuře 70. a 80. let (150 000 slov 1987, č. 17, s. 4–25)*. Podobu stručného přehledu má kniha *Česká próza pod normalizačními tlaky* Lubomíra Machaly (Brno 2000). Z odstupu se po roce 1989 angažovanou společenskou prózou zabývala Alena Fialová-Šporková ve studii *Poučena z krizového vývoje. Obraz „Pražského jara“ v „normalizační“ próze* (Soudobé dějiny 2005, č. 2, s. 309–335).

Na základní údaje k biografii Oty Pavla, zejména však na analýzu jeho reportážních textů a prozaického díla, se souhrnně zaměřil Bohumil Svozil v monografii *Krajiny života a tvorby Oty Pavla* (Praha 2003). Práce navazuje na autorovy starší texty k tématu a je rovněž doplněna bibliografií prozaikova díla. Jazyk próz Oty Pavla, zejména autorovo používání obecné češtiny, přiblížil Alexandr Stich v studii *K obecné češtině v současné krásné próze. Ota Pavel* (Naše řeč 1976, č. 4, s. 215–223). Způsoby uplatnění verbální komunikace v textech tohoto autora a v prózách Bohumila Hrabala zkoumala Ivana Stehlíková v příspěvku *Stylizování jazykové komunikace v prózách B. Hrabala a O. Pavla* (Naše řeč 1983, č. 5, s. 235–246).

Kategorizaci typů postav románů Ladislava Fukse ve vztahu k metodě kuklení (dle autora práce klíčový rys prozaikovy práce s postavou) a v souvislosti s motivickou rovinnou jednotlivých próz provedl Aleš Kovalčík v knižní publikaci *Tvář a maska. Postavy Ladislava Fukse* (Praha 2006). Celku autorova díla se věnovala Helena Kosková v esejí *Variace na kařkovské struně* (Tvar 2003, č. 15, s. 1, 14–15). Sleduje zde formou stručných interpretačních medailonů jednotlivé autorovy knihy, připomíná rovněž jejich dobovou kritickou reflexi a upřesňuje závěry svých starších úvah k tématu. Typologii literární mystifikace jako tvůrčího principu postupujícího všemi vrstvami Fuksova díla na příkladu textů z 60. a 70. let provedla Ladislava Lederbuchová ve studii *Ladislav Fuks a literární mystifikace* (Česká literatura 1986, č. 3, s. 234–244). Inovativnost přístupu Ladislava Fukse k žánru psychologické prózy, zejména v souvislosti s použitými vypravěčskými postupy, sledovala tatáž autorka ve studii *Žánrová specifika próz Ladislava Fukse* (in *Hlavní téma: psychologická próza*, Hradec Králové 1994, edd. Jan Dvořák, Nella Mlsová, s. 167–174). Na intertextovou návaznost a biblické motivy ve Fuksově díle se zaměřila Drahomíra Vlašínová ve třech státech otištěných v souboru jejích textů nazvaném *Pohledy na českou literaturu dvou století* (Opava 2000, s. 144–156). Román Myši Natálie Mooshabrové jako klíčové dílo druhého autorova tvůrčího období detailně přiblížil Luboš Merhaut ve studii *Nelehká cesta za poznáním zla* (Česká literatura 1989, č. 5, s. 398–412). Fuksovu prózu *Návrat z žitného pole* jako budovatelský román interpretovala Marie Mravcová v příspěvku *Normalizovaný „román“ Ladislava Fukse* (in sb. *Normy normalizace*, Praha – Opava 1996, s. 14–19). Charakteristiku základních dějových linií, roviny postav i ideové výstavby románů *Vévodkyně a kuchařka* obsahuje studie Radko Pytlíka *K interpretaci literárního díla ze současnosti. Nad románem Ladislava Fukse Vévodkyně a kuchařka* (Česká literatura 1984, č. 4, s. 344–351). Další cenné interpretační postřehy obsahuje text Bohumila Svozila *Vévodkyně a kuchařka* (in *Próza obrazná i věčná*, Praha 1995, s. 37–43). K Fuksovu dílu se opakovaně v řadě studií a doslovů vracel Miloš Pohorský, genezi zmiňovaného románu i rozbor typických

znaků autorovy poetiky zachytil v *Doslovu* k jeho dosud poslednímu vydání (in Ladislav Fuks: *Vévodkyně a kuchařka*, Praha 2006, s. 732–747). Problémy intertextových vztahů románu k ostatním autorovým prózám a provázanosti jednotlivých jazykových vrstev románu hlavními principy autorské poetiky (paralelismus, rezonance motivů, mnohoznačnost) zkoumala Světlá Čmejková ve studii *Textová výstavba románu Ladislava Fukse Vévodkyně a kuchařka* (Literární revue 1990, č. 4, s. 52–56). S archivními prameny při interpretaci románu pracoval Erik Gilk ve studii *Nesoustavné poznámky k Fuksovu románu Vévodkyně a kuchařka* (Tvar 2007, č. 3, s. 6–7).

Páralově tvorbě se uceleně věnuje monografie Roberta Pynsenta *Sex under Socialism. An Essay on the Works of Vladír Páral* (Londýn 1994). Samizdatová publikace *Dvakrát Páral* (Praha, smz. 1976) obsahuje texty Aleše Hamana *Čist Vladimíra Párala aneb hra na literaturu* (podepsáno H. Rak) a Luboše Dobrovského *Páralova konformita a právo na naději*. Rozmanité varianty návaznosti na texty jiných literárních děl (přímá citace či parafráze titulu, skrytá podoba těchto citací, zakomponování odkazů do struktury díla, autointertextuální provázanost mezi Páralovými prózami atd.) v celku Páralovy tvorby sledovala Alena Zachová ve studii *Intertextualita v románech Vladimíra Párala* (Česká literatura 1997, č. 5, s. 487–503), v příspěvku je shrnuta taktéž starší literatura k tématu. V kontextu vědecké fantastiky podnětně interpretoval Páralovy romány z 80. let Jan Schneider v příspěvku *Páral postmodern/science fiction* (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. Studia bohemica 2000, sv. 8, s. 121–129). Na diferenciaci a charakteristiky dvou odlišných etap tvorby Vladimíra Párala se zaměřil Pavel Janoušek ve studii *Vladimír Páral mezi modelovou literaturou a kýčem* (in *Literatura a komerce*, Olomouc 1994, s. 46–49).

Množství knižních prací, studií, článků, recenzí a dalších textů, vztahujících se k životu a dílu Bohumila Hrabala, zachycuje 19. svazek autorových sebraných spisů nazvaný *Bibliografie, dodatky, rejstříky* (Praha 1997, edd. Claudio Poeta, Václav Kadlec). V následujícím stručném výčtu uvádíme pouze závažnější knižní publikace, většina z nich obsahuje rovněž přehledy další odborné literatury. Vývoj poetiky Bohumila Hrabala od prozaických počátků (zrodem textů sahajících do 40. let, publikačně však představených až o více než dvě desetiletí později) přes období, v němž se autor zaměřil zejména na syrový záznam reality a jeho variování, po psaní „proudem“ zachycuje monografie Milana Jankoviče *Kapitoly z poetiky Bohumila Hrabala* (Praha 1996). Další zásadní syntetickou prací o autorově tvorbě je knižní publikace Susanne Rothové *Hlučná samota a hořké štěstí Bohumila Hrabala. K poetickému světu autorových próz* (Praha 1993, přel. Michael Špirit). Celek autorovy tvorby v kontextu domácí i světové literatury a filozofie (avantgardní podněty, existencialismus) a biografické i kulturněhistorické souvislosti jejího vývoje sleduje rovněž knižní studie Jiřího Pelána *Bohumil Hrabal. Pokus o portrét* (Praha 2002). Na další kulturní podněty, vedle tradice moderního umění též na středoevropské duchovní klima a pražskou česky i německy psanou literaturu, upozornil Radko Pytlík ve svém zpracování autorova života a díla nazvaném *Bohumil Hrabal* (Praha 1990). Zejména autorově novátorskému žánru literární koláže a jeho analytickému rozboru v třech prózách z různých období se věnovala Miloslava Slavíčková v monografii *Hrabalovy literární koláže* (Praha 2004). Dosud nejdůkladnější zpracování Hrabalova životopisu provedl Tomáš Mazal v obsáhlém svazku *Spisovatel Bohumil Hrabal* (Praha 2004), doplněném o řadu dokumentárních materiálů. Hrabalův život se stručnými charakteristikami jeho textů zpracovala beletrizovanou formou Monika

Zgustová v knize *V rajské zahradě trpkých plodů. O životě a díle Bohumila Hrabala* (2., upravené vydání Praha 2004). Rozmanité příspěvky k tématu shrnuje publikace *Hrabaliana. Sborník k 75. narozeninám Bohumila Hrabala* (Praha 1990). Jednotlivé texty sledují mj. autorovy básnické začátky, surrealistickou a filozofickou inspiraci či čtenářskou perspektivu Hrabalova díla. Životu a dílu Bohumila Hrabala byly v posledních letech věnovány rovněž sborníkové publikace ze zahraničních vědeckých konferencí: *Bohumil Hrabal. Palabres et existence* (Paříž 2002, ed. Xavier Galmiche) a *Bohumil Hrabal (1914–1997). Papers from a Symposium* (Londýn 2004, ed. David Short). Referáty z mezinárodního symposia o díle Bohumila Hrabala pořádaného v italském Udine vyšly česky v souboru *Hrabaliana rediviva* (Praha 2006, edd. Annalisa Cosentinová, Milan Jankovič, Josef Zumr).

Zejména na charakteristiku času v prózách Eduarda Petišky, mj. v dílech vydaných ve sledovaném období, se zaměřil esej Milana Suchomela *Bludiště času, lásky a štěstí* (in Eduard Petiška: *Svatební noci... a jiné lásky*, Praha 1987, s. 311–317). Tentýž autor ve studii *The Adventure of Dialogue. The Prose of Alena Vostrá (Czechoslovak and Central European Journal 1992, č. 1, s. 81–91)* analyzoval poetiku prozaického díla Aleny Vostré.

Pokusem o kritičtější a nezkršený pohled na tvorbu autorů debutujících v 70. letech byla *Prozaická skutečnost* Jana Lukeše (Praha 1982). Autorskou poetiku Josefa Fraise prostřednictvím charakteristiky konceptů tvořivosti, subjektivního vyprávění, antimetičnosti, estetizované primitivity či harmonizace vymezil Vladimír Macura ve stati *Parlez-vous Fraissais?* (in Josef Frai: *Osmý den týdne*, Praha 1986, s. 203–215). Macura sleduje rovněž starší autorova díla z druhé poloviny 60. let z ostravského prostředí, s nímž také spojuje určitý specifický odstín zájmu o revitalizaci avantgardní prózy. Prvky hry v zacházení s lexikem a jazykem i další aspekty Fraisoovy prvotiny zkoumala Alena Macurová v příspěvku *Funkce metajazyka a metařeči ve Fraisoových Mužích z podzemního kontinentu* (Slovo a slovesnost 1980, č. 3, s. 198–202). Totéž dílo stylisticky analyzoval Alexandr Stich ve studii *Slohová dynamičnost v nové české próze. Josef Frai* (Naše řeč 1979, č. 1, s. 26–38). Konstrukcí rodových identit v české kultuře sledovaného období (samostatné studie věnovány Radku Johnovi, Tereze Boučkové a Zdeně Frybové) se zabývala Libora Oattes-Indruchová v monografii *Discourses of Gender in Pre- and Post-1989 Czech Culture* (Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. Fakulta humanitních studií. Supplementum 4, Pardubice 2002). Rozbor Zapletalových Půlnočních běžců přibližující hlavní rysy autorovy poetiky a postihující jeho místo v kontextu celku autorova díla obsahuje studie Luboše Machaly *Zdeněk Zapletal: Půlnoční běžci* (in Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. Studia bohemica 1989, sv. 59, sv. 5, s. 71–76). Postupy, jimiž autor dosáhl „panoramatické alegoričnosti“ textu i problematické rysy Zapletalova románu (postojová indiferentnost vypravěče zkrslující obraz reality 80. let) zkoumal Marek Nekula v příspěvku *Typizace v Zapletalových Půlnočních běžcích* (Slovo a slovesnost 1991, č. 4, s. 285–290).

Recenzní glosy k prózám Věroslava Mertla, zejména však rozsáhlou kritickou studií *Věroslava Mertla „Zdvih“* (s. 269–280) věnovanou románu Dům mezi větrem a řekou i obecnější souhrnné charakteristice autorovy tvorby obsahuje soubor statí Bedřich Fučíka *Píseň o zemi* (Praha 1994, edd. Vladimír Binar, Mojmír Trávníček). Na místo autorových próz v kontextu vývoje české křesťansky orientované prózy (jako jedné z variant jejího vývoje po dovršení Durychova díla) upozornil Jaroslav Med v příspěvku *Věroslav*

Mertl. Trpěný outsider (in *Od skepse k naději. Studie a úvahy o české literatuře*, Svitavy 2006, s. 146–149). Základní informace o biografii a poetice próz Stanislava Vodičky obsahují úvahy Vladimíra Binara *Na hranici ticha* (in Stanislav Vodička: *Planina ticha*, Praha 1983, s. 202–206) a *Tvrdošijný kontemplátor* (in Stanislav Vodička: *Na vzdušné pěšince*, Praha 1984, s. 173–178). Střetání, interferenci a konfrontaci neidentických hodnot jako principy Bajajovy prózy i jejich realizaci v jazykově stylistické rovině *Duelů* analyzuje Jana Hoffmannová ve studii „*Duely*“ *časů, subjektů, textů, kódů v Bajajových Duelech* (Česká literatura 1991, č. 4, s. 329–345).

Základní zaměření české sci-fi období 1976–1989 a z něho vycházející charakteristiky děl Josefa Nesvadby, Vladimíra Párala, Josefa Souchopa a Zdeňka Volného přibližuje studie Jana Schneidera *K současnému českému vědeckofantastickému románu* (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. Studia bohemia 1989, sv. 59, sv. 5, s. 91–98). Analýzu jazyka Nesvadbových próz provedl Petr Mareš v příspěvku *O stylu próz Josefa Nesvadby* (Literární měsíčník 1986, č. 6, s. 92–95). Proměny románu První resp. Tajná zpráva z Prahy a odlišné interpretace těchto děl dobovou kritikou zkoumal Vladimír Novotný ve stati *Tři životy jednoho románu* (in *Problémy a příběhy. Od Puchmajera k Páralovi*, Praha 2001, s. 269–280); autor kriticky hodnotí starší literaturu k tématu.

Problematické historické prózy posledních let se v souladu s normalizačním pojetím minulosti věnoval Blahoslav Dokoupil v publikaci *Čas člověka, čas dějin. Poznámky k vývoji české historické prózy 1966–1986* (Praha 1988). Práce obsahuje stručné interpretační medailony jednotlivých knih seřazené do problémově definovaných kapitol. Rekapitulaci tvorby Věry Sládkové a postižení poetiky její románové trilogie obsahuje doslov Vladimíra Binara *Zpověď dítěte své doby* (in Věra Sládková: *Malý muž a velká žena*, Praha 1982, s. 316–325). Prózu interpretoval rovněž Lubomír Machala ve stati *Navzdory zlu a zapominání. Nad románovým triptychem Věry Sládkové* (in *Mars Moravicus – Neklidná léta Moravy 3. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Moravica, Studia Moravica 3*, 2005, s. 245–248). Poetiku próz Zeno Dostála, jejich rozporuplný vztah k dobově aktualizované normě socialistického venkovského románu i problémy spojené s vydáním díla přiblížil Vladimír Macura ve studii *Případ Zeno Dostála aneb Román ve zvěrokruhu* (Tvar 1995, č. 14, s. 10). Monografie Ivana Němce *Příspěvky k poetice románů Zdeňka Pluhaře* (Brno 1989) obsahuje podnětné analytické kapitoly věnované jednotlivým románovým dílům autora, jako celek je ovšem v interpretační rovině poznamenána dobovou ideologií. Dílo Vladimíra Neffa po trilogii Prsten Borgiů postihuje synteticky zaměřená studie Josefa Galíka *Próza Vladimíra Neffa* (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica, Sborník jazykovědných a literárněvědných prací, Suppl. 26, 1981, s. 145–172). Interpretační poznámky k jednotlivým autorovým prózám i celku jeho tvorby obsahuje též monografie Bohuslava Hoffmanna *Vladimír Neff* (Praha 1982). Na srovnání románů Vladimíra Neffa Královný nemají nohy a Oldřicha Daňka Vražda v Olomouci se zaměřil Milan Suchomel ve studii *Přítomnost českého románu o minulosti. Dvě interpretace a pokus o zařazení* (in Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada literárněvědná [D] 1977, č. 22, s. 43–54). Vyzdvihuje v nich snahu objevit nové možnosti historické prózy v principech travestie (odborných historiografických textů) a parodie (dosavadní žánrové tradice). Prózám Jiřího Šotoly byla věnována řada doslovů Miloše Pohorského, charakteristiku románu Kuře na rožni obsahuje stať *Historický román jako dramatický rozhovor* (in

Jiří Šotola: *Kuře na rožni*, Praha 1984, s. 321–327). Expresivitu jako dominantní Šotolův stylistický prostředek v tomto románu (rovněž její zneužívání, jež významově i umělecky dílo poznamenává) zkoumal Alexandr Stich ve studii *K stylizaci současné historické prózy. Na podkladě rozboru románu Jiřího Šotoly Svatý na mostě* (Naše řeč 1979, č. 4, s. 203–213, podepsáno A. S.). Náčrt základních rysů poetiky Vladimíra Körnera obsahuje příspěvek Josefa Galíka *K typologii prózy Vladimíra Körnera* (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. Studia bohémica 1984, sv. 50, sv. 3, s. 63–66). K dílu téhož autora se opakovaně vracel Vladimír Novotný, mj. ve statích *Neklidný rok Moravy v prózách Vladimíra Körnera* (in *Mars Moravicus – Neklidná léta Moravy 3. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Moravica, Studia Moravica* 3, 2005, s. 259–265) či *Druhý, jiný a cizí, ale i stejný. Tragické časoprostory Vladimíra Körnera* (in *Setkání s druhým*, Hradec Králové 2006, edd. Alena Zachová, Petr Poslední, Václav Víška, s. 182–187). Úryvky z kritického ohlasu Körnerova díla a další doprovodné texty (rovněž důležitou předmluvu Jana Adama charakterizující autorovu tvorbu ze sledovaného období) shrnují ediční poznámky jejich vydání v rámci autorových spisů připraveného editorem Michalem Jarešem: *Adelheid, Zánik samoty Berhof, Zrození horského pramene* (Praha 2006, s. 363–387); *Post bellum 1866 (Post bellum, Svibský les), Oklamáný – Der Betrogene* (Praha 2006, s. 249–267); *Lékař umírajícího času* (Praha 2007, s. 324–334); *Písečná kosa* (Praha 2007, s. 252–261).

Tezi o prosazování postmoderních tendencí v české literatuře od sklonku 60. let zejména v souvislosti s filozofickým úvahami Jeana-Françoise Lyotarda a Jacquese Derridy zkoumal Zdeněk Kožmín ve studii *Proměny české prózy* (in *Studie a kritiky*, Praha 1995, s. 339–347). Portrét autorů spřízněných poetikou (Michal Ajvaz, Alexandra Berková, Daniela Hodrová, Vladimír Macura, Ivan Matoušek, Sylvie Richterová) načrtl Vladimír Novotný ve studii *Paraepický svět českých čtyřicátníků* (Tvar 1991, č. 48, s. 1, 4–5). O tvorbě předních českých prozaiků spojovaných s postmodernou souhrnně pojednal Leszek Engelking ve studii *Rękopisy z imionami demonów* (in *Surrealizm, underground, postmodernizm. Szkice o literaturze czeskiej*, Lodž 2001, s. 114–142). Příbuznost tvorby Sylvie Richterové, Zuzany Brabcové a Daniely Hodrové a návaznost těchto autorek na dílo Věry Linhartové a Milady Součkové reflektovala série recenzí, interpretací a studií z první poloviny 90. let. Tvorbu Richterové v tomto kontextu soustavně sledovaly zejména Zuzana Stolz-Hladká (mj. *Vzdálení od sebe sama aneb Lov na Slepého Narcise. Druhé loučení jako prozatímní syntéza prózy Sylvie Richterové*, in *Světová literárněvědná bohemistika* 2, Praha 1996, s. 709–723) a Alice Jedličková (*Heterogenní kód současné prózy. Vícejazyčnost textů Sylvie Richterové*, Česká literatura 1996, č. 5, s. 480–497). K poznání prozaického díla Richterové přispěly dále interpetačními analýzami Nathalie Zanellová (*Motiv návratu u Sylvie Richterové*, Česká literatura 1996, č. 1, s. 66–78, přel. Daniela Hodrová), jež sleduje uvedený motiv v autorčině díle s odkazem na kontext evropské literatury a filozofie, a Irina Wuttsdorffová, interpretující v příspěvku *Dialogičnost v prozaické trilogii Sylvie Richterové. Slabikář otcovského jazyka* (Česká literatura 1999, č. 4, s. 364–386, přel. Kateřina Sitařová) tuto prózu pomocí bachtinovského konceptu dialogičnosti. Bohatý byl recenzní ohlas beletristické tvorby Vladimíra Macury, systematicky se jí zabýval zejména Jan Lukeš. Charakteristické rysy první fáze Macurovy beletristické tvorby postihuje mj. stař Emila Lukeše *Zrádná majstrhra*, soustředěná na román *Občan Monte Christo* (Tvar 1993, č. 39–40, s. 23). Vydání Řezníčkova románu *Strop* bylo doplněno biograficko-bibliografickou koláží lektorského

posudku Jana Lopatky, textu Vladimíra Novotného a předmluvy Milana Kundery k francouzskému vydání nazvanou *O Pavlu Řezníčkovi a jeho próze Strop* (in Pavel Řezníček: *Strop*, Praha 1991, s. 129–134, nepodepsáno). Poetiku próz Daniely Hodrové i autorčino teoretické uvažování o románu přiblížila Anna Carová v knižní monografii *O prozie Danieli Hodrovej* (Krakov 2003). Publikace je rovněž doplněna výběrovým přehledem sekundární literatury. Souhrnnou charakteristiku poetiky autorčina díla podala Helena Kosková v příspěvku *Romány Daniely Hodrové jako hledání tajemství bytí (Ztěžklá křídla snů. Ženy v české literatuře. Literární archiv 2003/2004, č. 35–36, s. 231–249)*. Prózu Kukly, mj. v souvislosti s konceptem fikčních světů, zkoumá studie Milana Suchomela *Druhý stupeň trýzně* (Česká literatura 2006, č. 2–3, s. 304–313). Na analýzu a srovnání zobrazení prostoru a jeho spojení se sémantickou rovinou próz Daniely Hodrové a Jiřího Kratochvila se zaměřila Jana Vrbová v práci *Koncepty prostoru v románových trilogiích Daniely Hodrové a Jiřího Kratochvila* (Tvar 2001, Edice Tvary, sv. 2–3). Vedle dalších prací věnovaných sémantice prostoru města se interpreti zaměřovali rovněž na analýzu charakteru postav Daniely Hodrové jako v případě studie Jany Bartůňkové a Aleny Zachové *Problém dvojnictví v trilologii Daniely Hodrové* (Česká literatura 1994, č. 5, s. 522–532). K autorčině tvorbě se opakovaně vracel její generační a umělecký soupevník Vladimír Macura, mj. v doslovu *Hledání podobojí* (in Daniela Hodrová: *Podobojí*, Ústí nad Labem 1991, s. 175–179). Debut Zuzany Brabcové inspiroval Natašu Drubekovou-Meyerovou ke studii *Zářezy v rámu dveří. Metafory písma v románu Zuzany Brabcové Daleko od stromu* (Česká literatura 1995, č. 2, s. 215–223, přel. Věra Koubová) věnované problematice jazyka v okleštěné kultuře. Prvky výstavby textu téhož díla analyzovala Veronika Ambrosová v příspěvku *Bohemia Lies In the Sea. The Quest for an Anchor in Far from the Tree (Czechoslovak and Central European Journal 1991, č. 1, s. 73–82)*. Poetice prostoru v tvorbě Brabcové se věnovala Alice Jedličková ve studii *Výkrádání Zlodějiny aneb Poetika* (Tvar 1997, Edice Tvary, sv. 4). Širšímu čtenářskému publiku je určena kniha Květoslava Chvatíka *Pán příběhů. Prozaik Jiří Kratochvil* (Praha 2008). Rekapituluje základní údaje o spisovatelově životě a reflektuje vztah biografie a díla. Vedle úvodní studie, zahrnující rovněž četné úryvky ze vzájemné korespondence, kniha obsahuje několik Kratochvilových kratších próz, autorskou bibliografii a bibliografii recenzí a studií, jež byly věnovány jeho dílu. V kontextu teoretického myšlení o postmoderně se na Kratochvilovo dílo synteticky zaměřila Klára Kudlová-Lukavská v publikaci *Navrát se do domu svého... aneb Jiří Kratochvil – „postmoderní“ literatura* (Tvar 2002, Edice Tvary, sv. 3). Analýzu příběhu, prvků fantastična a tajemství, groteskna a intertextových návazností jako dominantních rysů autorovy poetiky provedl Jan Malura ve studii *Jiří Kratochvil aneb K poetice českého literárního postmodernismu* (in Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. Literární věda 1995, sv. 155, č. 2., s. 55–69).

■ Drama

Vývoji dramatu 70. let se stručně věnoval Pavel Trenský v monografii *Czech Drama since World War II* (New York 1978). Příslušná kapitola práce přibližuje kromě politického kontextu a charakteristiky dramatu přelomového období po srpnu 1968 texty tří předních autorů – Václava Havla, Ivana Klímy a Pavla Kohouta. Na tvorbu šedesátých

a počátku sedmdesátých let se zaměřila Marketa Goetz-Stankiewiczová v přehledové knižní publikaci *The Silenced Theatre. Czech Playwrights without a Stage* (Toronto 1979). Ze sledovaného období charakterizuje některé hry Václava Havla, Pavla Kohouta, Ivana Klímy a Josefa Topola. Normalizací se táž autorka podrobněji zabývá v úvodní studii k antologii do angličtiny přeložených „vaňkovek“ (her Václava Havla, Pavla Kohouta, Pavla Landovského a Jiřího Dienstbiera se stejným hlavním protagonistou) nazvané *The Vaněk Plays – Four Authors, one Character* (Vancouver 1987, ed. Marketa Goetz-Stankiewiczová). Publikace Václava Königsmarka *Bloudění a východiska. České drama a divadlo šedesátých až osmdesátých let* (Praha 1990) je v našem prostředí prvním pokusem synteticky vyložit vývojové a žánrové souvislosti dramatické tvorby této doby. Autor zde charakterizoval práce nejvýznamnějších autorů této doby, cenné jsou rovněž ke studii připojené dramaturgické poznámky Jana Vedrala k inscenaci Topolovy hry *Hlasy ptáků* z roku 1989. Jedinou literárněteoretickou syntézou zabývající se obecně dramatickou tvorbou druhé poloviny 80. let a především pak způsobů tematické a kompoziční výstavby dramát „oficiálního“ proudu představuje knižní publikace Jaroslava Vostrého *Drama a dnešek* (Praha 1990). Svě studie k otázkám dobové dramatické tvorby i jejich inscenování (Studio Ypsilon, Hadivadlo, Arnošt Goldflam) shrnul Zdeněk Hořínek do souboru *Divadlo mezi modernou a postmodernou* (Praha 1998). Otázky vztahu mezi literaturou a divadlem jako znakové transformace opakovaně řešil Josef Kovalčuk v knižně publikovaných studiích *Autorské divadlo 70. let. Vztah scénáře a inscenace* (Praha 1982) a *Od tématu ke scénáři. Příprava inscenace v autorském divadle* (Brno 1985). Dramatickým textům (nejen) sledovaného období je dále věnována antologie Bohuslava Hoffmana *České drama a divadlo ve druhé polovině 20. století. Ukázky s komentáři* (Praha 1992). Je rozdělena do kapitol obsahujících vždy fragment hry určitého autora (ze sledovaného období např. Milana Kundery, Boleslava Polívky a Jiřího Pechy, Karola Sidona, Jiřího Šotoly, Oldřicha Daňka, Václava Havla, Františka Pavlíčka či Pavla Kohouta) a úvodní komentář shrnující její děj, případně zaměřený na stručnou charakteristiku postav či jazyka dramatu. Spíše drobnější recenze a glosy týkající se konkrétních inscenací, opakovaně však analyzující rovněž dramaturgickou práci i texty her, zahrnuje výbor z divadelní publicistiky Sergeje Machonina *Šance divadla* (Praha 2005, edd. Terezie Pokorná, Barbara Topolová). Cenným příspěvkem k tématu je rovněž výbor *O divadle 1. 1986–1989* (Praha 1990, ed. Přemysl Rut), obsahující příspěvky původně samizdatově otištěné ve stejnojmenném periodiku. Kromě rozhovorů s předními zakázanými dramatiky (Václav Havel, František Pavlíček, Josef Topol, Milan Uhde, Karel Kraus, Přemysl Rut) obsahuje rovněž studie a drobnější stati věnované soudobé dramatické tvorbě a jejím autorům (Daniela Fischerová, Karel Steigerwald, Jiří Suchý, Jan Vodňanský atd.).

Na životní peripetie, veřejné aktivity i obecnější charakteristiky Kohoutových básnických a dramatických prací se soustředil Pavel Kosatík v biografii *Fenomén Kohout* (Praha – Litomyšl 2001). Souhrnné vydání her různých autorů s jednou ústřední postavou doprovodila editorka Lenka Jungmannová statí *Paradoxy s Vaňkem* (in *V hlavní roli Ferdinand Vaněk*, Praha 2006, s. 383–399). Soubor „vaňkovek“ dále zejména v souvislosti s historickým kontextem jejich vzniku interpretoval Igor Hájek v příspěvku *Klonování Ferdinanda Vaňka* (in *Prokletá i požehnaná. Eseje o české literatuře*, ed. Martin Pilař, přel. Karolina Slámová, Praha 2007, s. 104–115). Medailon postihující všestranný tvůrčí záběr Václava Havla, věnovaný rovněž jeho životní dráze, vřadil Jan Vladislav do své knihy *Portréty a autoportréty* (Praha 1991, s. 215–243). Vývoj dramatiky Václava

Havla podrobněji sledovala Alena Štěrbová v knižní publikaci *Modelové hry Václava Havla* (Olomouc 2002). V samostatných interpretačních medailonech autorka analyzuje jednotlivé hry, sleduje jak dramatický text, tak způsob jejich inscenování či kontext jejich vzniku s dobovou recepcí. Přehledovou charakteristiku celku Havlovy tvorby 70. a 80. let se zvláštním zaměřením na hry *Largo desolato*, *Pokoušení*, *Vyrozumění* a *Asanace*, tematizující problém uzavřeného politického systému, provedl Zdeněk Hořínek ve studii *Člověk v systému a mimo systém* (Divadelní revue 1996, č. 3, s. 3–10). V souvislosti s ideovými podněty autorovy tvorby je analýze ústředního problému jazyka a dorozumění v celku dramatických textů věnována studie Vladimíra Justa *Příspěvek k jazyku esperanto aneb Dramatické neosoby Václava Havla* (Divadelní revue 2004, č. 3, s. 3–13). Soubor autorových her, vydaný v rámci projektu *Spisů*, doprovodila podrobným komentářem editorka svazku (in *Václav Havel: Hry*, Praha 1999, ed. Eva Šormová, s. 979–1041, podepsáno E. Š.). Přetištěny tu jsou mj. i předmluvy a doslovy k vydání Havlových dramát.

Na své starší práce o dramatice Josefa Topola navázala Alena Štěrbová v monografii *Metaforické hry Josefa Topola* (2., doplněné vydání Olomouc 2003), věnované analýze deseti autorových her. Zejména vazby mezi sémantickou složkou Topolovy dramatické a básnické tvorby sledoval David Kroča v knižní publikaci *Poetika dramát a básní Josefa Topola* (Brno 2005). Text pěti Topolových dramát (ze sledovaného období se jedná o hru *Dvě noci s dívkou aneb Jak okrást zloděje*) s doprovodnou dokumentací k inscenování, záznamem kritického ohlasu, studií editorky i dalšími cennými materiály shrnuje publikace *Josef Topol a Divadlo za branou* (Praha 1993, ed. Barbara Topolová-Mazáčková). Souhrnné vydání dalších autorových dramatických textů doplnila stručným komentářem Kamila Černá (in *Josef Topol: Sbohem, Sokrate! Stěhování duší, Hlasy ptáků*, Praha 2001, s. 243–247). Shrnutí kritické recepce Topolova díla provedl a na novou interpretaci celku jeho díla (zejména na vazbu mezi dramaty ze 60. a 70. let) se zaměřil Zdeněk Hořínek ve stati *Josef Topol 1995* (Divadelní revue 1995, č. 3, s. 65–72).

Životní osudy Vratislava Blažka sleduje kniha Marie Valtrové *Vratislav Blažek. Hráč před bohem a lidmi* (Praha 1998) obsahující četné ukázky z různorodých beletristických (autorovy nedopsané vzpomínky, fragmenty jeho povídek) a dokumentárních či memoárových textů. Rozsah uměleckých zájmů Ivana Vyskočila, jeho tvůrčí vývoj a především novátorství v oblasti divadelního umění souhrnně postihuje monografická práce Michala Čunderleho a Jana Roubala *Hra školou. Dvakrát o Ivanu Vyskočilovi* (Praha 2001). Texty her s autorovým doprovodným slovem a množstvím dalších dokumentárních materiálů shrnuje knižní publikace *Nedívaldo Ivanu Vyskočila* (Praha 1996, ed. Přemysl Rut). Soubor obsahuje rovněž autorův doprovodný komentář, rozhovory, zejména však studie o Ivanu Vyskočilovi a jeho tvorbě, mj. zásadní esej Jana Patočky *Svět Ivana Vyskočila* (s. 14–18).

Zatím nejpodrobněji byly osudy Divadla Jára Cimrmana i repertoár touto scénou uváděný zmapovány v samostatném svazku souboru zpřístupňujícího texty jednotlivých představení (*Divadlo Jára Cimrmana, sv. 12. Dodatky*, Praha – Litomyšl 1998). Publikace obsahuje vzpomínky Zdeňka Svěráka na historii divadla a esej Přemysla Ruta, přibližující poetiku her divadla, autor připomíná také starší literaturu k tématu.

Základní informace k biografii Miroslava Horníčka, dílčí poznámky o jeho dramatickém a prozaickém díle i přehled dosavadní literatury obsahuje publikace Františka Všetického *Dílno Miroslava Horníčka* (Olomouc 1999).

Dramatiku Ludvíka Kundery detailně analyzoval Bořivoj Srba v obsáhlé monografii *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery* (Brno 2006). Samostatnou část v ní věnoval autorovým historickým a biograficky zaměřeným dramatickým textům z konce 60. a ze 70. let, jež sleduje rovněž v kontextu dobových proměn žánru (zejm. s. 565–788). Interpretační kapitoly věnované jednotlivým hrám Oldřicha Daňka obsahuje publikace Aleny Štěrbové *Dramatická podobenství Oldřicha Daňka* (Olomouc 2004). Autorka člení Daňkovy hry podle rozmanitých přístupů k historické předloze dramatu (fiktivní příběh s historickým pozadím, ideový spor na historickém pozadí, historické podobenství a připomíná mj. i kritickou recepci části analyzovaných děl).

Vůdčí osobnost Studia Ypsilon, výtvarníka, autora či spoluautora většiny her, jeho dílo i pojetí dramatiky přibližuje knižní práce *Jan Schmid: režisér, principál, tvůrce slohu* (Praha 2006, Jan Dvořák, Jaroslav Etlík, Bohumil Nuska a kol.). Schmidovy teoretické úvahy o divadle či jednotlivých inscenacích, vzpomínky, rozhovory a další texty shrnuje soubor *Můj divadelní svět. Možná nejen divadelní* (Praha 2006). Poetiku divadla Ypsilon, zejména aspekt metaforičnosti a asociativního spojování různorodých prvků v textech Jana Schmida, zkoumal Zdeněk Hořínek ve studii *Metaforické divadlo faktu. Poznámky o jedné z cest Studia Ypsilon* (in *Cesty moderního dramatu*, Praha 1995, s. 152–163).

Na základě analýzy a srovnání dvou her – Dobových tanců a Nobela – přiblížila poetiku Steigerwaldových dramát i její proměny Milena Vojtková ve studii *Karel Steigerwald. Pokus o analýzu autorského stylu* (Divadelní revue 1996, č. 4, s. 31–40). Dramatikou téhož autora se dále ve vztahu k možnostem a omezením dobové politické satiry zabýval Vladimír Mikulka v přehledové studii *Nejodvážnější z povolených. Dramatická tvorba Karla Steigerwalda před rokem 1989* (Divadelní revue 2000, č. 2, s. 11–25). Výstavbu autorovy dramatické prvotiny se zdůrazněním jejich specifických lyrických prvků zkoumala Zuzana Augustová ve studii *Tatarská pouť jako lyrický text* (Divadelní revue 2001, č. 2, s. 27–34).

■ Faktografická literatura

Vzpomínkovým žánrem se soustavně zabýval Vlastimil Válek (*K specifčnosti memoárové literatury*, Brno 1984; *Memoárová literatura 20. století*, Brno 2000). Přehledem látky přispěl tentýž autor do skript Jiřího Poláčka a kol. *Průhledy do české literatury 20. století* (Brno 2000, s. 33–60). Pokud jde o jednotlivá díla vzpomínkového žánru sedmdesátých a osmdesátých let, pozornost byla věnována především velkým slovesným výkonům, přesahujícím do oblasti umělecké prózy (např. Václav Černý, Josef Hiršal, Jaroslav Seifert), popřípadě srovnání s podobnými tendencemi v blízkých literaturách (s polským kontextem srovnala českou situaci Jasna Hloušková ve studii *Erupce deníků a memoárů v posledním čtvrtstoletí*, Slavia 1994, č. 3, s. 299–307). S náměty k novému promýšlení nesnadno vymezeného pole autobiografických literárních forem na základě novějších jazykovědných a literárněteoretických konceptů vystoupila Jana Hoffmannová (*Paradoxy deníkové a memoárové literatury*, Tvar 1995, č. 20, s. 1, 4).

*

Odhlédneme-li od populárních publikací, zabývajících se životem českých cestovatelů a jejich výpravami (např. Jiří Martínek – Miloslav Martínek: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*, Praha 1997), o nárys dějin a typologie žánru se pokouší heslo Cestopis od Josefa Peterky v *Encyklopedii literárních žánrů* (Praha – Litomyšl 2004, s. 75–83). Sborník *Cesty a cestování v jazyce a literatuře* (Ústí nad Labem 1995) přinesl dva příspěvky dotýkající se cestopisné literatury sedmdesátých a osmdesátých let (Ivana Kolářová: *Sdělování dojmů a zážitků z cestování po Anglii v knihách K. Čapka a Z. Kočové*, s. 59–65; Drahomíra Vlašínová: *Ludmila Uličná – lékařka a cestovatelka*, s. 209–211).

*

V sedmdesátých a osmdesátých letech nepřestaly různé diskuse a polemiky hledat přesné vymezení literatury faktu jako svébytného žánru. Výrazněji se k němu však vyslovovala slovenská literární věda (Ján Poliak, Milan Jurčo, František Miko aj.). V Čechách se mu soustavně věnoval Radovan Holub (zvláště příspěvky *K typologii a funkci literatury faktu I–II*, Čtenář 1978, č. 1 a 2, s. 25–28 a 57–61; *Literární postupy v dílech literatury faktu*, Čtenář 1978, č. 6–7, s. 241–245), v polemických statích a recenzích pak Otakar Chaloupka a Radko Pytlík. O zhodnocení tvorby v tomto žánru se pokusila Dobrava Moldanová (*Zamyšlení nad literaturou faktu*, *Literární měsíčník* 1982, č. 3, s. 95–99) a Pavel Vašák (*Fakt: život, informace, literatura*, Tvorba 1988, č. 18, volná příloha, s. 1–4). Jedinou českou přehledovou knižní práci o literatuře faktu představuje monografie Radko Pytlíka *O literatuře faktu* (Praha 1987). Kriticky se s ní vyrovnává Bohumil Svozil v příspěvku *Tzv. literatura faktu jako trvalý problém* (in *Próza obrazná i věcná*, Praha 1995, s. 93–108), který žánr zařadil do evropského kontextu a kriticky posoudil a využil i časopisecké stati a polemiky, jež se jej v průběhu 60. a 70. let pokoušely vymezit. Literárněteoreticky se k tomuto žánru naposledy vyslovil Milan Jurčo ve stati *Hľadanie podstaty literatúry faktu* (Tvar 1997, č. 11–13, s. 1, 4; 6; 6), autory a jejich díla přehledně představila stať Jana Halady *Literatura faktu v zorném úhlu 20. století* (Dokořán 2000, č. 16, s. 26–30). Příkladem koncepční kritiky literatury faktu, upozorňující v sedmdesátých a osmdesátých letech z pozic historické vědy na problematičnost žánru, je obsáhlá recenze Petra Čorneje na knihu Miroslava Ivanova *Kdy umírá* (Husitský Tábor 1984, sv. 6–7, s. 496–501). Osobnosti Vojtěcha Zamarovského je věnován sborník *Život a dielo Vojtecha Zamarovského* (Trenčín 1999), ve kterém je otištěna i obsáhlá literárněhistorická stať Blahoslava Dokoupila *Tvorba Vojtecha Zamarovského v kontextu literatury faktu* (s. 12–22). Od roku 1996 vychází *Slovník klubů českých a slovenských autorů literatury faktu* (3. doplněné a upravené vydání, Pelhřimov – Praha 2003, ed. Jan Halada, Jozef Leikert). Teoretický a historický náčrt žánru pro skriptu Jiřího Poláčka a kol. *Průhledy do české literatury 20. století* (Brno 2000) sestavil Jaromír Adlt (s. 89–105). Bibliografický přehled knih, jež vyšly v českých nakladatelstvích od 50. let po sklonek 80. let, připravila Věra Opatrná (*Literatura faktu*, Čtenář 1990, č. 12, s. 401–404). Bibliografii Miroslava Ivanova, doplněnou výběrovou bibliografií o jeho díle, sestavila Milena Káňová (*Výběrový přehled publikační činnosti zasloužilého umělce PhDr. Miroslava Ivanova a statí o něm i jeho díle*, Slavkov u Brna 1989; Ladislav Vacina – Milena Káňová: *Miroslav Ivanov. Medailon autora – výběr z bibliografie*, Náchod 1989).

■ Populární literatura

Činnost svépomocné lidové knihovny Hrobka a náplň jejího občasníku *Nový brak* přibližily komentovanými výňatky Olga Stankovičová (*Nový brak*, *Revolver Revue* 1994, č. 26, s. 216–219) a Petruška Šustrová (*Nejen politikou živ byl disident aneb Svěpomocná lidová knihovna Hrobka*, *Rozrazil* 2006, č. 8, s. 49–56). Aktivitami Protialkoholní společnosti dr. Řimsy i kultem Váchalova Krvavého románu se zabývala Lenka Krausová (*Ozvučky normalizace v římsologii*, *Tvar* 2006, č. 13, s. 6–7). Charakteristiky jednotlivých titulů zábavných žánrů v exilovém literárním kontextu obsahuje příručka Jana Čulíka *Knihy za ohradou. Česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971–1989* (Praha 1991). Dobrodružné prvky v románech Stanislava Moce krátce postihl Martin Pilař v jedné ze studií své knihy *Vrabec v hrsti aneb Kliše v literatuře* (Praha 2005). Věrohodnosti Frolíkových knih se na pozadí analytické rekonstrukce jeho kariéry v československé rozvědce věnuje Prokop Tomek ve studii *Josef Frolík – muž na nepravém místě* (*Securitas imperii* 2001, č. 8, s. 185–202), spolupráci mezi Tomášem Řezáčem a Státní bezpečností v témže sborníku popisuje Jiří Bašta (*Agent REPO – spisovatel ve službách komunistické propagandy*, s. 6–69).

Z populární literatury sedmdesátých a osmdesátých let je dobře zpracována oblast vědeckofantastické beletrie, a to předně díky Adamovičovu *Slovníku české literární fantastiky a science fiction* (Praha 1995) a doprovodným textům z pera Ondřeje Neffa (přehled vývoje v oficiální domácí literatuře) a Jaroslava Olši jr. (česká science fiction v exilovém kontextu). Základní kontury období načrtává v krátkém přehledu také Zdeněk Rampas (*Půlstoletí české SF pro nescifisty*, *Rozrazil* 2007, č. 5, s. 86–89). Podrobně se proměňám žánru i jeho kritické a čtenářské recepci věnoval Aleš Langer v knižní studii *Průvodce paralelními světy. Nástin vývoje české sci-fi 1976–1993* (Praha 2006); jeho výklad zahrnuje i monografické kapitoly o hlavních představitelích žánru ve sledovaném období, o Jaroslavu Veisovi, Ondřeji Neffovi a Josefu Nesvadbovi. V doslovu k Langrově knize se ke vztahu mezi neoficiální a oficiální složkou fandomu osmdesátých let vyjádřil Ondřej Neff (*Pár poznámek k práci Aleše Langra*, s. 250–267). O české vědeckofantastické próze druhé poloviny 70. let a publikacích následujícího desetiletí v širším historickém kontextu pojednává dále knižní studie Joanny Czaplínské *Dziedzictwo robota. Współczesna czeska fantastyka naukowa* (Štětín 2001). Autorka rovněž věnuje velkou pozornost antiutopickým prvkům v díle Ludmily Freiové, Ivana Kmínka, Martina Harníčka či Josefa Pecinovského. Z kulturologického a sociologického hlediska se subkulturou fanoušků science fiction zabýval Jakub Macek v souboru teoretických a historických studií *Fandom a text. Fandom – subkultura textu. Profesionální česká SF a periodika před rokem 2000* (Praha 2006), kde je jedna kapitola věnována situaci před rokem 1989. Chronologii subkultury *Historie čs. fandomu v datech* sestavili pro slovníkovou příručku *Kdo je kdo v české a slovenské science fiction* (Praha 1994, rozšíř. a opr. vyd. 2000) Zdeněk Rampas a Jan Vaněk jr.

Literaturu k televiznímu seriálu *Třicet případů majora Zemana* viz zde v části Literatura v masových médiích. Knižně vydávaným kriminálním prózám s majorem Zemanem byly speciálně věnovány příspěvky Aleny Fialové *Poslední krize majora Zemana. Televizní a knižní podoba případů majora Zemana s tematikou tzv. Pražského jara* (in *James Bond a major Zeman*, ed. Petr A. Bílek, Praha 2007, s. 82–99) a Pavla Janáčka *Aby revoluce zůstala revolucí. Major Zeman jako literární postava a jeho tvůrce* (*Respekt* 1999,

č. 38, s. 18). Za oficiální humoristickou beletrii 70. a 80. let, v níž se podle něj „pravý“ humoristický román neujal, se v přehledové stati *Humoristický román* ohlédl Radko Pytlík (Čtenář 1991, č. 1, s. 13–15). O lidových prózách oficiálního komunistického satirika Miroslava Kapka se jako o textech hodných „Červené knihovny“ vyslovil Květoslav Chvatík ve sborníku kritik a úvah *Pohledy na českou literaturu z ptačí perspektivy* (Praha 1991). Dílčí bibliografie humoristické literatury vydané v desetiletí 1972–1982 vznikla v Mahenově knihovně v Brně (*Humor v literatuře. Soupis českých a slovenských knih 1972–1982*, Brno 1985) a v okresní knihovně v Náchodě (*Humor v literatuře. Výběrová bibliografie*, ed. Květoslava Musílková, Náchod 1987). Beletrii pro ženy normalizačního období analyzovala na příkladu Jaromíry Kolářové Dagmar Mocná ve studii *Červená knihovna pod normalizačním tlakem* (in sb. *Normy normalizace*, Praha – Opava 1996, s. 39–43). Výsledky průzkumu čtenosti jednotlivých autorů a titulů ve veřejných knihovnách jsou shrnuty ve studii Aleše Hamana *Literatura z pohledu čtenářů* (1991), kde autor také podal typologickou analýzu komerčních bestsellerů osmdesátých let.

■ Literatura pro děti a mládež

Některé vývojové charakteristiky prózy i poezie pro děti a mládež zaznamenala dobová kritická a vědecká publicistika. Programovým příspěvkem k nastupující normalizaci byla stať Otakara Chaloupky *Česká literatura pro děti včera, dnes a zítra* (Literární měsíčník 1972, č. 1, s. 62–68), přinášející selektivní nástin nosných tradic české literatury pro děti a mládež od 30. po 60. léta spolu s prognózou jejího dalšího vývoje. Ve stati *Sanitární hrdina – hrdina s otazníkem* (Zlatý máj 1989, č. 4, s. 196–198) rozvedl týž kritik v návaznosti na Jaroslava Voráčka úvahu o „pomocně“ didaktické postavě prózy ze současnosti. Cenná pozorování aktuální situace literatury pro děti a mládež přinášely články, studie a obecněji zaměřené kritické referáty Vladimíra Nezkusila: kulturnímu statusu a umělecké úrovni edice Knihy odvahy a dobrodružství na přelomu šedesátých a sedmdesátých let věnoval stať *Dobrodružství hledá nové cesty. Na okraj posledního období KOD* (Zlatý máj 1973, č. 4, s. 228–232), reakci na ustupující nonsensovou linii dětské lyriky úvahu *Dvě tváře dětské poezie* (Zlatý máj 1982, č. 3, s. 131–137), zájmu básníků osmdesátých let o adresáty ve věku dospívání článek *Poezie v útoku na „nepoetický věk“*. *K dominantní tendenci ve vývoji současné české poezie pro děti a mládež* (Literární měsíčník 1986, č. 10, s. 63–66), žánrovou škálu aktuální produkce systematicky popsal ve statích *K některým tendencím ve vývoji současné české literatury pro děti a mládež* (Literární měsíčník 1987, č. 10, s. 55–61) a *O české literatuře pro děti a mládež posledních let* (Zlatý máj 1989, č. 3, s. 140–146). Doklady nebo interpretační materiál ze současné literatury použil Nezkusil také v některých teoretických příspěvcích shrnutých do knihy *Studie z poetiky literatury pro děti a mládež* (Praha 1983). Ovlivnění jazykově stylistické roviny moderní pohádky, dívčího románu a dalších žánrů literatury pro děti a mládež tzv. dětským aspektem, tedy ohledem na kulturní a emocionální zkušenost čtenáře příslušného věku, podrobil zkoumání lingvista Oldřich Uliěný v knižní studii *Prostor pro jazyk a styl. Lingvostylistické analýzy současné české prózy pro děti a mládež* (Praha 1987). Z hlediska stylistiky a pojetí hrdiny v próze pro mládež porovнала s protagonisty neintencionální četby mládeže (Johnův Džínový svět) Jiřina Šmejkalová ve studii *Mladý hrdina v próze 70. let* (Zlatý máj 1985, č. 7, s. 408–415). Poslední svazek

Foglarovy „stínadelské“ trilogie byl komentován pouze v exilovém tisku (např. Martin Hybler, *Jaroslav Foglar. Tajemství Velkého Vonta*, Svědectví 1986/1987, č. 80, s. 944–946, podepsáno M. H.). Publikační návrat Jaroslava Foglara do domácích nakladatelství na sklonku osmdesátých let vyvolal novou vlnu úvah o specifčnosti a hodnotách autorova díla, která se po prvních větších příspěvcích v oficiálním literárním tisku (Vojtěch Vacke: *Svět pouze pro chlapce?*, Kmen 1988, č. 40, s. 1, 3; Vladimír Nezkusil: *Návodná literatura včera a dnes*, Literární měsíčník 1989, č. 8, s. 90–94) přelila již do devadesátých let. Z časového odstupu se o přehled problematiky literatury pro děti a mládež sedmdesátých a osmdesátých let pokusila Svatava Urbanová v souboru studií *Metamorfózy dětské literatury. Přehled české literatury pro děti od roku 1945 po současnost* (Olomouc 1999). O průběhu normalizace v oblasti dětské literatury psali Věra Vařejková (*Několik glos k strategii zapomnění v literatuře pro děti a mládež*, in *Normy normalizace*, Praha – Opava 1996, s. 58–65) a Jaroslav Toman (*Normalizace v dětské literatuře sedmdesátých let a její specifika*, tamtéž, s. 75–81). Dětskou poezii 70. a 80. let souhrnně mapuje studie Jaroslava Tomana *Ukřižování a zmrtvýchvstání dětské poezie v normalizačním dvacetiletí* (in sb. *Život je jinde...?*, Praha 2002, s. 305–314). Texty z neoficiálních komunikačních okruhů zohlednil též autor v dvojdílné studii *Světla a stíny dětské poezie 70. let* (Ladění 2006, č. 2, s. 2–11) a *Dětská poezie 80. let XX. století* (Ladění 2006, č. 4, s. 2–16). Analytickou sondou do poetiky čtenářsky oblíbené dětské tvorby Jiřího Žáčka je studie Jany Hoffmannové a Bohuslava Hoffmanna *Dialogická komunikace mezi dospělým a dětským subjektem v poezii Jiřího Žáčka* (Česká literatura 1987, č. 1, s. 1–19). Několik přehledových (Svatava Urbanová: *Literatura pro děti v samizdatu a exilu*, s. 4–14, Michal Příbáň: *České exilové časopisy pro děti a mládež*, s. 25–28) i monografických studií (Věra Vařejková: *Podivný exil Jana Procházky*, s. 22–24) shromáždil sborníček ze symposia Ústavu literatury pro mládež Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity *Literatura pro děti a mládež v samizdatu a exilu* (Brno 1993).

■ Literatura v masových médiích

Kinematografická produkce 70. let je popsána ve dvou svazcích filmografické řady Národního filmového archivu *Český hraný film IV. (1961–1970)* a *Český hraný film V. (1971–1980)* (Praha 2004 a 2007). V rámci historického přehledu se filmu 70. a 80. let věnuje základní příručka *Panorama českého filmu* (Olomouc 2000, ed. Luboš Ptáček). Vnitřní periodizaci vývoje české kinematografie ve sledovaném období nastínil Jaromír Blažejovský ve studii *Normalizační film* (Cinepur 2002, č. 21, s. 6–11). Stručný přehled kulturněpolitických norem a dobové filmové produkce podal Jan Lukeš v článku *Pád, vzestup a nejistota. Český film 1970–1996* (Illuminace 1997, č. 1, s. 53–81); k nástupu normalizace v kinematografii se v témže čísle uvedeného časopisu váže ještě např. soubor dokumentů z archivu ÚV KSČ z let 1970–1971 (ed. Jiří Hoppe, s. 157–201) a výběrová bibliografie publikací o českém filmu let 1969–1975 (s. 216–227). Lukeš dále uveřejnil studii *Film a mladší česká próza sedmdesátých a osmdesátých let* (in *Orgie střídmosti aneb Konec československé státní kinematografie. Kritický deník 1987–1993*, Praha 1993, s. 13–35). Vztahů literatury a filmu se dotýká rovněž Pavel Melounek v publicisticky laděné práci *Horečky všedního dne aneb Nová jména, nové pohledy v našem filmu 70. a 80. let* (Praha 1987).

Analýzy jednotlivých filmových adaptací podávají mj. tyto příspěvky – Jiří Cieslar: *Zamyšlení nad Babičkou Boženy Němcové a její filmovou (televizní) interpretací* (in *Filmový sborník historický I. Film a literatura*, Praha 1988, s. 233–255), Stanislava Přádná: *Prózy Bohumila Hrabala ve filmu (Zamyšlení nad režijní a hereckou interpretací)* (tamtéž, s. 199–231), Pavel Janoušek: *Katapult a Katapult. Vznik a vývoj scenáristické koncepce Jirešovy filmové adaptace Páralovy prózy* (tamtéž, s. 259–271), Marie Mravcová: *Filmový osud románových děl Jaroslava Havlíčka. Post-dramaturgické úvahy* (Iluminace 1994, č. 1, s. 5–45). Institucionální vývoj filmové dramaturgie sledoval Ivan Klimeš ve studii *Modely filmové dramaturgie* (in sb. *Život je jinde...?*, Praha 2002, s. 377–378). Satiry Věry Chytilové zachytila Stanislava Přádná v příspěvku *Realita doby a její obraz ve filmech Věry Chytilové v sedmdesátých letech Hra o jablko, Panelstory, Kalamita* (tamtéž, s. 365–375).

*

Personální čistky na přelomu 60. a 70. let, proměny v redakcích literárního a dramatického vysílání i některé tendence ve vlastní umělecké produkci Čs. rozhlasu nastiňuje monografická práce *Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí českého rozhlasu* (Praha 2003, Eva Ješutová a kol., zejm. s. 364–386). Soustavný přehled rozhlasové dramatiky a adaptací poezie, prózy a dramatu ve sledovaném období podává Alena Štěrbová, *Rozhlasová inscenace. Teoreticky komentované dějiny české rozhlasové produkce* (Olomouc 1995). V kapitolách *Rozhlasové hledání současnosti a Vyvrcholení vývoje české rozhlasové inscenace* (míněny dramaturgické epických předloh typu Tichého Donu) se tvorby ze 70. a 80. let dotýká Jan Czech ve své teoreticko-historické monografii *O rozhlasové hře. Hledání specifiky české rozhlasové inscenace od roku 1945* (Praha, 1987, s. 117–145). Kratší tematické anotace nebo delší kritické analýzy poetiky rozhlasových scénářů ze 70. let tvoří jádro studie Jana Lopatky *Radiojournal v ko(s)mickém věku* (Praha 1993). Pravidelnou recenzní činností se v 80. letech zabýval Jiří Tomáš, který publikoval i rozsáhlejší materiály *Česká rozhlasová dramatika 1973–1982* (Tvorba 1982, č. 49, samostatná příloha, s. 1–8) a *Česká rozhlasová dramatika 1984–1985* (Rozhlasová práce 1986, č. 2). Biografii Jaromíra Ptáčka, jeho původní tvorbě i dramaturgické práci v Čs. rozhlasu se monograficky věnoval Vilém Faltýnek, editor bohatě komentovaného výboru *Nepromlčené případy Jaromíra Ptáčka* (Praha – Brno 2005). Ptáčkovy vlastní vzpomínkové fragmenty publikovaly pod titulem *Pod širákem rozhlasu* (Divadelní noviny 2002, č. 14–18, vždy s. 16). Z hlediska rozhlasové režie se k dramatickému vysílání ze 70. a 80. let vyjadřuje Jiří Horčíčka v rozhovoru s Janem Vedralem ml., zařazeném do dokumentární knižní montáže *Jiří Horčíčka – rozhlasový režisér* (Brno 2003, edd. Jan a Honza Vedralovi). Výběr z her odvysílaných Čs. rozhlasem v předchozím dvacetiletí vyšel ve sborníku *Slyšeli jste... Rozhlasové hry* (Praha 1990, ed. Jiří Hubička).

*

Základní data o televizním a rozhlasovém vysílání jsou obsažena v přehledové práci *Dějiny českých médií v datech. Rozhlas, televize, mediální právo* (Praha 2003, Barbara Köpplová a kol.). Populární přehled televizních dějin a zajímavostí o televizním vysílání, poznamenaný dobou vzniku na přelomu 70. a 80. let, vyšel pod titulem *Tisíc tváří televize. Čtení o televizi* (Praha 1985, ed. Zdeněk Michalec).

Dopady normalizace na tvůrčí pracovníky a program Čs. televize zachycuje Jarmila Cysařová ve studii *Padesát let televize. Dlouhá cesta k nezávislosti* (Listy 2003, č. 3, s. 13–17). Spolupráci mezi ministerstvy vnitra (a StB), obrany a Čs. televizí na propagandistických pořadech proti politické opozici a představitelům alternativní kultury se věnovali Petr Blažek a Petr Cajthaml. Základní informace jsou obsaženy v jejich společné zprávě *Dezinformace, lži a pomlvy. Kampaně proti opozici v Československé televizi 1968–1989* (Soudobé dějiny 2004, č. 1–2, s. 300–303), studie druhého z autorů *Televizní pořad Vysoká hra. Příběh jedné pomlvy* (in *Securitas imperii* 9, Praha 2002, ed. Jan Táborský, s. 258–268, též on-line) obsahuje také biografie některých autorů propagandistických pořadů. Seriálovou produkcí 70. a 80. let podrobně přibližuje Miloš Smetana ve svých „přehledných dějinách českého televizního seriálu“ *Televizní seriál a jeho paradoxy* (Praha 2000). S kritickým odstupem byl dosud analyzován zejména seriál *Třicet případů majora Zemana*. Podíl federálního ministerstva vnitra na projektu popsala na základě archivního fondu FMV Jiřina Dvořáková v příspěvku *Jak se točil seriál „Třicet případů majora Zemana“* (in *Sborník Archivu MV* 2003, s. 91–99). Další práce historickou rekonstrukci produkčního zázemí seriálu rozšiřují o analýzu ideologických obsahů seriálu a snaží se postihnout jeho místa v české populární kultuře normalizačního období. Jedná se o studii Petra Blažka, Petra Cajthamla a Daniela Růžičky *Kolorovaný obraz komunistické minulosti. Vznik, natáčení a uvedení Třiceti případů majora Zemana* (in *Film a dějiny*, Praha 2004, ed. Petr Kopal, s. 276–294), monografii Daniela Růžičky *Major Zeman. Zákulisí vzniku televizního seriálu. Propaganda, nebo krimi?* (Praha 2005) a sborník *James Bond a major Zeman* (Praha 2007, ed. Petr A. Bílek), kde se typologii kladných postav seriálu věnuje Jiří Koten (s. 61–68) a srovnání vybraných televizních epizod s jejich knižně publikovanou literární verzí Alena Fialová (s. 82–99). Zevrubnou analýzu ideologických aspektů jiného televizního seriálu normalizačního období, Dietlovy televizní ságy o severočeském sklářském rodu Cirklů, provedla Irena Reifová ve studii *Synové a dcery Jakuba skláře. Dominantní a rezistentní významy televizní populární fikce ve druhé polovině 80. let* (Mediální studia 2007, č. 1, s. 54–67).

*

Vyčerpávající přehled aktivit českých exulantů v oboru audiovizive v období po roce 1989 zpracoval Jiří Voráč. Ve své základní monografii *Český film v exilu* (Brno 2004) věnuje pozornost filmu hranému i dokumentárnímu, audiovizuálním experimentům, jakož i nejrůznějším televizním produkcím včetně krajských stanic či magazinů vysílaných zejména v Kanadě, etnické videodistribuci apod. Podrobně mapuje také ohlas těchto aktivit u kritiků a novinářů v příslušné zemi. Práce Vratislava Blažka pro německý rozhlas na přelomu 60. a 70. letch zmiňuje Marie Valtrová v publicistické biografii *Hráč před Bohem a lidmi* (Praha 1998). Na vznik filmového záznamu u inscenace svého bytového divadla a okolnosti odvysílání záznamu v rakouské televizi vzpomíná Vlasta Chramostová v autobiografii nazvané *Vlasta Chramostová* (2., opravené a doplněné vydání, Brno – Olomouc 2003). Akce Státní bezpečnosti proti československé sekci Svobodné Evropy přehledně mapuje pramenná studie Prokopa Tomka *Objekt Alfa. Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa* (Praha 2006). Mezerovitě zmínky o kulturních a dramatických programech exilových stanic Svobodná Evropa a Hlas Ameriky jsou (stejně jako pro předchozí období) roztroušeny ve vzpomínkových

a publicistických knihách Jaroslava Dreslera *Slovo a svět* (Akord 1994/1995, č. 1, s. 2–9; č. 2, s. 58–66; č. 3, s. 114–119; č. 4, s. 170–176; č. 5, s. 226–234; č. 6, s. 282–290; č. 7, s. 338–346; č. 8, s. 394–399; č. 9, s. 450–458; č. 10, s. 506–516), Jaroslava Strnada *Panoptikum. Rozhovor Františka Strmisky s Jaroslavem Strnadem o nacistech, exilu, Svobodné Evropě, literatuře a jiných důležitostech posledních let* (Praha 1999), Karla Sedláčka *Volá Svobodná Evropa* (Praha 1993) a další. Výběr z nahrávek literárních a dramatických pořadů Svobodné Evropy ze 70. a 80. let je deponován v Československém dokumentačním středisku – Historickém muzeu Národního muzea Praha.